

ДВОРНИК І.В.

ЕКОНОМІКА СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Методичні вказівки

**до виконання практичних занять для здобувачів
вищої освіти ОС «Бакалавр» денної і заочної форм
навчання галузі знань 07 «Управління та
адміністрування»**

Ніжин 2021

**ВІДОКРЕМЛЕНИЙ ПІДРОЗДІЛ
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
«НІЖИНСЬКИЙ АГРОТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»**

Кафедра менеджменту та аграрної економіки

ЕКОНОМІКА СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА.

Методичні вказівки

до виконання практичних занять для здобувачів вищої освіти

**ОС «Бакалавр» денної і заочної форм навчання
галузі знань 07 «Управління та адміністрування»**

УДК 311

*Рекомендовано до друку науково-методичною радою
факультету агротехнологій та економіки Відокремленого підрозділу
Національного університету біоресурсів і природокористування України
«Ніжинський агротехнічний інститут»
(протокол № 4 від 02 грудня 2021 року)*

Рецензенти:

Македон Г.М., к.е.н. ВП НУБіП України «Ніжинський агротехнічний інститут»

Талавиря М.П., д.е.н., професор Національного університету біоресурсів і природокористування України

Дворник І.В.

Економіка сільського господарства. Методичні вказівки до виконання практичних занять для студентів денної і заочної форм навчання ОС «Бакалавр» галузі знань 07 «Управління та адміністрування». Ніжин, 2021. 66 с.

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Практичне заняття № 1. Предмет, метод і завдання науки	5
Практичне заняття № 2. Інфраструктура сільського господарства	9
Практичне заняття № 3. Ресурсний потенціал сільського господарства.	13
Земельні ресурси та їх використання.....	
Практичне заняття № 4. Матеріально-технічна база сільського господарства. Розміщення сільського господарства	21
Практичне заняття № 5. Інтенсифікація сільськогосподарського виробництва. Спеціалізація, концентрація та агропромислова інтеграція....	26
Практичне заняття № 6. Економіка галузей рослинництва	31
Практичне заняття № 7. Економіка галузей тваринництва	36
Рекомендована література.....	58
Словник термінів	65

ВСТУП

Сільське господарство займає виняткове місце у соціально-економічному розвитку країни. Це одна з основних сфер національного господарства, яка забезпечує виробництво продуктів харчування і є найважливішою умовою розвитку суспільства. Продукти сільського господарства і промислові товари, що виробляються з сільськогосподарської сировини, становлять 75 % фонду народного споживання.

Провідна роль у розвитку продуктивних сил країни належить галузям промисловості, однак неодмінною умовою соціально-економічного прогресу є підвищення ефективності сільського господарства.

Україна за своїм виробничим потенціалом – аграрна країна, у якій основним і визначальним багатством і відповідно базою розвитку галузей сільського господарства є земля. Тому розв'язання аграрного питання – це ключ, який відкриває всі напрями відродження і розвитку економіки нашої країни.

У методичних вказівках до виконання практичних занять представлено питання для обговорення та тестові завдання за темами, їх зміст відповідає теоретичним положенням, передбаченим програмою дисципліни «Економіка сільського господарства».

Виокремлено основні поняття та терміни економіки сільського господарства, що найчастіше зустрічаються в науковій літературі та навчальних виданнях.

У запропонованих методичних вказівках висвітлено особливості розвитку сільського господарства в умовах ринкових відносин. Значну увагу приділено проблемам підвищення ефективності використанні земельних і матеріальних ресурсів, а також основним напрямкам розвитку сільського господарства на основі інтенсифікації виробництва, поглиблення спеціалізації і концентрації, раціонального використання природних ресурсів.

ТЕМА 1. ПРЕДМЕТ, МЕТОД І ЗАВДАННЯ НАУКИ

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Яке значення має сільське господарство в економіці України?
2. Чому сільське господарство є менш привабливим для інвесторів?
3. Виникнення, розвиток і економічне значення різних видів господарювання?
4. Від чого залежать наслідки господарювання в сільському господарстві?
5. Нові форми господарювання та перспективи їх розвитку?
6. В чому полягають особливості сільського господарства, які відрізняють його від інших галузей народного господарства?
7. Чому сільське господарство характеризується сезонним характером виробництва?
8. Що є предметом вивчення науки «Економіка сільського господарства»?
9. Як проявляється дія об'єктивних економічних законів у сільському господарстві?
10. Які завдання економіки сільського господарства?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Які показники характеризують значення сільського господарства в економіці України?

- 1) кількість тракторів і автомобілів у галузі;
- 2) посівні площі сільськогосподарських культур;
- 3) поголів'я продуктивної худоби;
- 4) маса національного доходу, створеного в сільському господарстві.

2. Особливості сільськогосподарського виробництва:

- 1) економічний процес відтворення пов'язаний з відтворенням машин і знарядь;
- 2) продукція сільського господарства надходить для переробки до відповідних галузей народного господарства;
- 3) у сільському господарстві виробляється продукція для споживання;
- 4) частина продукції сільського господарства використовується у наступному виробничому процесі як засіб виробництва.

3. Чому сільське господарство відзначається сезонним характером виробництва?

- 1) частина сільськогосподарської продукції використовується у наступному виробничому процесі як засіб виробництва;
- 2) робочий період не збігається з періодом виробництва сільськогосподарської продукції;
- 3) природні умови сільськогосподарського виробництва;
- 4) земля – головний засіб виробництва.

4. Економіка сільського господарства:

- 1) наука про національне багатство і способи його примноження;
- 2) наука, яка вивчає відношення людей до засобів виробництва в процесі їх використання для створення матеріальних благ;

3) наука, яка вивчає дію об'єктивних економічних законів і форми їх прояву в сільськогосподарському виробництві;

4) наука, яка вивчає розвиток продуктивних сил сільського господарства.

5. Методи дослідження економіки сільського господарства:

1) статистико-економічний;

2) інтенсивний;

3) екстенсивний;

4) тарифно-кваліфікаційний.

6. Форми власності на засоби виробництва у сільському господарстві України:

1) орендна;

2) групова;

3) приватна;

4) бригадна.

7. Найбільш поширені форми господарювання у сільському господарстві України:

1) фермерське господарство;

2) спілка орендарів;

3) агрофірма;

4) держплемзавод.

8. Рівень виробництва сільськогосподарської продукції визначає:

1) основні завдання сільського господарства;

2) темпи розвитку економіки;

3) рівень науково-технічного прогресу;

4) вартість валової продукції.

9. Економічний процес відтворення в сільському господарстві тісно пов'язаний з:

1) оновленням матеріально-технічної бази;

2) природнім процесом;

3) технологією виробництва;

4) відновленням земельних ресурсів.

10. Система виробничих відносин в сільському господарстві охоплює відносини між:

1) сільським господарством та промисловістю;

2) сільськогосподарськими підприємствами та їх підрозділами;

3) сільськогосподарськими підприємствами та їх працівниками;

4) державою і підприємствами;

5) усі відповіді правильні.

ТЕМА 2. ІНФРАСТРУКТУРА СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Назвіть ознаки, за якими класифікують інфраструктуру.

2. Яке значення має інфраструктура в сільському господарстві?
3. Що являє собою виробнича інфраструктура.
4. Місце та роль виробничої інфраструктури в системі суспільного виробництва?
5. Назвіть основні галузі та підрозділи, що входять до виробничої інфраструктури.
6. Від чого залежать склад та розміри об'єктів виробничої інфраструктури.
7. Розкрийте поняття соціальної інфраструктури.
8. Назвіть складові соціальної інфраструктури.
9. На що впливає організація та стан інфраструктури?
10. В чому полягає зростання ролі соціальної інфраструктури?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. За функціональним призначенням інфраструктуру класифікують:

- 1) інформаційна, інноваційна;
- 2) банківська, комерційна;
- 3) виробнича, соціальна;
- 4) міжнародна, національна.

2. Види інфраструктури

- 1) екологічна;
- 2) ринкова;
- 3) інституційна;
- 4) виробнича;
- 5) економічна.

3. До виробничої інфраструктури відносяться:

- 1) органи державного управління;
- 2) очисні споруди;
- 3) товарні біржі;
- 4) ремонтний цех;
- 5) складське господарство.

4. Завдання виробничої інфраструктури:

- 1) забезпечення повного і ритмічного розвитку основних сфер сільського господарства;
- 2) одержання основних обсягів продукції сільського господарства;
- 3) ефективна переробка сільськогосподарської продукції;
- 4) визначення спеціалізації та розміщення виробництва.

5. Соціальна інфраструктура:

- 1) відносини між суспільством і його членами з приводу споживання послуг;
- 2) сукупність галузей, функціональне призначення яких полягає в задоволенні потреб населення в послугах;
- 3) сукупність підрозділів, які своєю діяльністю сприяють роботі основних підрозділів, створюючи необхідні для цього умови;
- 4) забезпечують соціально-культурні та житлово-побутові умови сільського населення.

6. Соціальна інфраструктура складається з підрозділів:

- 1) громадського харчування;
- 2) житлово-комунального господарства;
- 3) інженерних комунікацій та мереж;
- 4) інструментального.

7. Соціальна інфраструктура поділяється на:

- 1) соціально-споживацький комплекс;
- 2) соціально-виробничий комплекс;
- 3) соціально-культурний комплекс;
- 4) соціально-транспортний комплекс.

8. До основних функцій галузевого складу елементів соціальної інфраструктури належать:

- 1) розподіл та обмін;
- 2) надання виробничих послуг;
- 3) охорона здоров'я;
- 4) формування громадської свідомості та наукового світогляду.

9. Стан соціальної інфраструктури залежить від:

- 1) рівня розвитку економіки;
- 2) рівня розвитку сільськогосподарського виробництва;
- 3) рівня розвитку техніки;
- 4) мотивації працівників.

10. Завдання соціальної інфраструктури:

- 1) збільшення доходів сільського населення;
- 2) створення умов для продуктивної зайнятості;
- 3) посилення соціального захисту;
- 4) покращення стану здоров'я сільського населення.

**ТЕМА 3. РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА.
ЗЕМЕЛЬНІ РЕСУРСИ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ**

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. В чому суть ресурсного потенціалу сільського господарства?
2. Що є матеріальною основою виробничого потенціалу сільського господарства?
3. Чим визначається виробничий потенціал сільського господарства?
4. Чим визначається економічний потенціал сільського господарства?
5. Як оцінити ресурсний потенціал сільського господарства та його галузей?
6. Як визначається абсолютний ресурсний потенціал сільськогосподарського підприємства?
7. Як визначається відносний ресурсний потенціал сільськогосподарського підприємства?
8. Які показники характеризують економічну ефективність використання окремих видів виробничих ресурсів сільського господарства?

9. Які показники характеризують економічну ефективність використання сукупного ресурсного потенціалу?
10. Які фактори впливають на економічну ефективність використання ресурсного потенціалу?
11. В чому проявляються особливості землі як засобу виробництва в сільському господарстві?
12. Види родючості ґрунтів?
13. Категорії земельного фонду за цільовим призначенням?
14. Склад і структура сільськогосподарських угідь України?
15. Основні землевласники і землекористувачі сільськогосподарських угідь, їх права та обов'язки?
16. Власність на землю, платність землекористування, земельна рента і рентні платежі?
17. Що таке право земельного сервітуту?
18. В чому суть земельного кадастру і для чого він використовується?
19. Показники економічної оцінки використання землі?
20. Основні напрями раціонального використання землі та підвищення її ефективності?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Ресурсний потенціал сільського господарства це:

- 1) сукупність виробничих ресурсів;
- 2) сукупність матеріальних ресурсів;
- 3) рівень сільськогосподарського виробництва;
- 4) рівень розвитку матеріально-технічної бази.

2. Виробничий потенціал сільського господарства визначається:

- 1) обсягом виробництва сільськогосподарської продукції;
- 2) рівнем виробництва валової продукції на 1га сільськогосподарських угідь;
- 3) можливим обсягом виробництва валової продукції на 1га сільськогосподарських угідь;
- 4) обсягом виробництва окремих видів продукції на 100 га відповідних земельних угідь.

3. Економічний потенціал сільського господарства визначається:

- 1) обсягом валової продукції;
- 2) обсягом чистої продукції;
- 3) обсягом виробничого капіталу;
- 4) розміром чистого прибутку;
- 5) нормою прибутку.

4. Економічну ефективність використання сукупного ресурсного потенціалу характеризує:

- 1) вартість валової продукції на 1га сільськогосподарських угідь;
- 2) вартість валової продукції на 100 грн. основного капіталу;

- 3) вартість валової продукції на 1000 грн. сукупного ресурсного потенціалу;
- 4) прибуток на 1га сільськогосподарських угідь;
- 5) норма прибутку.

5. Економічну ефективність використання сукупного ресурсного потенціалу характеризує:

- 1) норма прибутку;
- 2) прибуток на 1га сільськогосподарських угідь;
- 3) прибуток на 1000 грн. сукупного ресурсного потенціалу;
- 4) вартість валової продукції на 100 грн. основного капіталу;
- 5) вартість валової продукції на 1 га с.-г. угідь.

6. Які фактори впливають на ефективність використання ресурсного потенціалу?

- 1) рентабельність виробництва;
- 2) ресурсозабезпеченість господарства;
- 3) капіталомісткість продукції;
- 4) матеріаломісткість продукції.

7. Які фактори впливають на ефективність використання ресурсного потенціалу?

- 1) капіталомісткість продукції;
- 2) рентабельність виробництва;
- 3) структура ресурсного потенціалу;
- 4) структура сільськогосподарського виробництва.

8. Склад і структура ресурсного потенціалу залежать:

- 1) особливостей відповідних галузей сільського господарства;
- 2) розміщення відповідних галузей сільського господарства;
- 3) розвитку економіки країни;
- 4) діяльності сільськогосподарського підприємства.

9. Об'єктивно обумовлений рівень господарських результатів, що забезпечується раціональним використанням виробничих ресурсів:

- 1) економічний потенціал;
- 2) екологічний потенціал;
- 3) виробничий потенціал;
- 4) сукупний потенціал.

10. При підвищенні ресурсозабезпеченості сільськогосподарських підприємств порівняно високими темпами зростає:

- 1) прибуток на 1 га сільськогосподарських угідь;
- 2) виробництво валової продукції;
- 3) рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва;
- 4) норма прибутку.

11. Вставте пропущене слово:

.....— сукупність необхідних і обґрунтованих відомостей про природні властивості земель, їх господарський і правовий стан.

12. Сільськогосподарські угіддя включають:

- 1) ставки і водоймища;
- 2) ріллю;
- 3) землі природоохоронного призначення;
- 4) площу посіву с.-г. підприємства.

13. У структурі с.-г. угідь частка ріллі становить:

- 1) майже 80%;
- 2) понад 50%;
- 3) майже 60%;
- 4) понад 70%.

14. Земельний кадастр – це:

- 1) сукупність необхідних відомостей про природні властивості земель і ефективність їх використання;
- 2) сукупність необхідних відомостей про господарський і правовий стан земель та рівень їх використання;
- 3) сукупність необхідних і обґрунтованих відомостей про природні властивості земель, їх господарський і правовий стан;
- 4) сукупність необхідних відомостей про ефективність використання земель і їх правовий стан в умовах переходу до ринкових відносин.

15. Земельний кадастр використовується для:

- 1) для визначення спеціалізації підприємства;
- 2) для визначення розміщення с.-г. виробництва;
- 3) організації ефективного використання і охорони земель;
- 4) для визначення ефективності використання землі.

16. Грошова оцінка землі використовується для:

- 1) визначення окупності виробничих витрат;
- 2) одержання кредиту під заставу землі;
- 3) визначення рівня використання землі;
- 4) визначення спеціалізації підприємства.

17. Показники економічної ефективності використання землі:

- 1) виробництво яєць на 100 га ріллі;
- 2) виробництво молока на 100 га с.-г. угідь;
- 3) виробництво свинини на 100 га ріллі;
- 4) виробництво яловичини на 100 га ріллі.
- 5) прибуток на 1 грн. основного капіталу

18. Показники економічної ефективності використання землі:

- 1) вартість валової продукції на одного середньорічного працівника;
- 2) вартість валової продукції на 1 грн. витрат;
- 3) прибуток на 1га с.-г. угідь;
- 4) вартість валової продукції на 1 га с.-г. угідь;

19. Основні напрями підвищення ефективності використання землі:

- 1) підвищення продуктивності праці в господарстві;

- 2) система заходів щодо підвищення родючості земель;
- 3) оренда землі в аграрних підприємствах;
- 4) розширення посівних площ технічних культур.

20. Здатність ґрунту створювати врожай, рівень якого характеризує його продуктивні сили – це:

- 1) урожайність;
- 2) рівень рентабельності;
- 3) родючість;
- 4) норма прибутку.

ТЕМА 4. МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНА БАЗА СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА. РОЗМІЩЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Що належить до складу матеріально-технічної бази сільського господарства?
2. Назвіть речові та структурні особливості матеріально-технічної бази сільського господарства.
3. Який рівень технічної оснащеності сільськогосподарських підприємств в останні роки?
4. Назвіть показники забезпеченості енергетичними ресурсами сільськогосподарського підприємства.
5. Як визначається енергозабезпеченість сільськогосподарського підприємства?
6. Що включають в себе енергетичні ресурси сільськогосподарського підприємства?
7. Що характеризує підвищення рівня забезпеченості підприємств енергетичними ресурсами?
8. Розкрийте сутність механізації сільськогосподарського виробництва.
9. Що таке система машин і яке її значення для механізації сільськогосподарського виробництва?
10. Що таке лізинг? Його види та значення для сільського господарства.
11. Як визначається розміщення виробництва окремих видів продукції сільського господарства?
12. Які умови раціонального розміщення сільського господарства?
13. Показники економічної ефективності розміщення окремих видів продукції рослинництва?
14. Що таке галузь сільськогосподарського виробництва?
15. Як визначається галузева структура сільськогосподарського виробництва?
16. Що таке сільськогосподарська, або природно-економічна зона?
17. Розміщення сільського господарства України по природно-економічних зонах?
18. Структурні зрушення, які відбулися в розміщенні сільськогосподарського виробництва України?

19. Які соціальні наслідки раціонального розміщення сільського господарства?
 20. Які завдання удосконалення розміщення сільського господарства?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Сукупність засобів і предметів праці, які використовуються в сільському господарстві – це:

- 1) матеріально-технічний комплекс;
- 2) матеріально-технічна база;
- 3) матеріально-технічне забезпечення;
- 4) матеріально-технічне виробництво.

2. Показники розвитку матеріально-технічної бази сільськогосподарського підприємства:

- 1) трудомісткість виробництва продукції;
- 2) енергоозброєність праці;
- 3) продуктивність праці;
- 4) енергомісткість виробництва продукції.

3. Кількість енергетичних потужностей з розрахунку на одного середньорічного працівника, зайнятого в с. г. – це..... .

4. Рівень механізації окремих виробничих процесів у с.-г. визначають:

- 1) у кінських силах;
- 2) у відсотках;
- 3) у людино-годинах;
- 4) у гривнях;

5. До показників економічної ефективності використання автомобільного транспорту входять:

- 1) коефіцієнт використання пробігу;
- 2) коефіцієнт технічної готовності;
- 3) коефіцієнт змінності;
- 4) коефіцієнт використання вантажопідйомності.

6. До показників економічної ефективності використання машинно-тракторного парку входять:

- 1) кількість відпрацьованих машино-днів за рік;
- 2) кількість відпрацьованих машино-змін за рік;
- 3) коефіцієнт змінності;
- 4) собівартість еталонного гектара;
- 5) коефіцієнт використання вантажопідйомності.

7. Енергетичні ресурси включають:

- 1) потужність двигунів тракторів, комбайнів, автомобілів;
- 2) потужність механічних і електричних двигунів;
- 3) потужність електричних двигунів, електроустановок, робочої худоби, двигунів автомобілів;

4) потужність механічних, електричних двигунів, електроустановок і робочої худоби.

8. Рівень механізації виробничих процесів у сільському господарстві – це:

- 1) обсяг енергетичних ресурсів з розрахунку на одного середньорічного працівника;
- 2) процентне відношення обсягу механізованих робіт до загального обсягу робіт у галузі;
- 3) процентне відношення обсягу механізованих робіт до площі с.-г. угідь підприємства;
- 4) процентне відношення загального обсягу робіт у галузі до обсягу механізованих робіт.

9. Показники забезпеченості підприємства енергетичними ресурсами:

- 1) кількість енергетичних потужностей на 1 голову худоби;
- 2) кількість енергетичних потужностей на 1 ц сільськогосподарської продукції;
- 3) кількість енергетичних потужностей на 100 га посівної площі;
- 4) кількість енергетичних потужностей на 100 га посіву зернових культур.

10. Показники використання машинно-тракторного парку

- 1) денний виробіток у фізичних гектарах виконаних робіт на 1 умовний трактор;
- 2) річний виробіток механізованих робіт на 1 умовний трактор;
- 3) річний виробіток у фізичних гектарах виконаних робіт на 1 умовний трактор;
- 4) змінний виробіток у фізичних гектарах виконаних робіт на 1 умовний трактор.

11. Розміщення сільського господарства - це:

- 1) збільшення виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції;
- 2) розподіл виробництва окремих видів продукції по території країни;
- 3) структура посівних площ в регіонах країни;
- 4) структура сільськогосподарського виробництва в окремих регіонах країни.

12. Принципи раціонального розміщення сільського господарства:

- 1) економічні інтереси товаровиробників;
- 2) рентабельність виробництва;
- 3) природні умови;
- 4) раціональне використання виробничих ресурсів.

13. Принципи раціонального розміщення сільського господарства:

- 1) рентабельність виробництва;
- 2) раціональне використання виробничих ресурсів;
- 3) економічні інтереси товаровиробників;
- 4) розвиток засобів транспорту.

14. Показники розміщення сільського господарства:

- 1) обсяг виробництва окремих видів продукції на 100га відповідних земельних угідь у регіонах;
- 2) обсяг виробництва окремих видів продукції в регіонах;
- 3) рівень використання сільськогосподарських угідь у регіонах;
- 4) рівень використання трудових ресурсів у регіонах.

15. Показники економічної ефективності розміщення сільськогосподарського виробництва:

- 1) капіталозабезпеченість виробництва;
- 2) капіталоозбросеність праці;
- 3) рівень виробництва валової продукції;
- 4) поглиблення спеціалізації виробництва.

16. Рівномірне розміщення переробної промисловості і сільськогосподарського виробництва на території країни - це:

- 1) завдання раціонального розміщення виробництва;
- 2) принцип раціонального розміщення виробництва;
- 3) мета раціонального розміщення виробництва;
- 4) особливість раціонального розміщення виробництва.

17. Показники економічної ефективності розміщення сільськогосподарського виробництва:

- 1) рівень рентабельності;
- 2) окупність виробничих витрат;
- 3) продуктивність праці;
- 4) трудомісткість виробництва.

18. Частина території країни, що характеризується однаковими природно-економічними умовами для сільськогосподарського виробництва:

- 1) сільськогосподарська галузь;
- 2) сільськогосподарська зона;
- 3) сільськогосподарський регіон;
- 4) сільськогосподарське підприємство.

19. Частина сільськогосподарського виробництва, яка характеризується певними засобами і предметами праці, технологією виробництва, кваліфікацією кадрів і кінцевою продукцією – це:

- 1) регіон;
- 2) галузь;
- 3) підприємство;
- 4) природньо-економічна зона.

20. Галузева структура сільського господарства характеризується:

- 1) вартістю валової продукції;
- 2) процентним співвідношенням різних його галузей;
- 3) виробництвом валової продукції;
- 4) рівнем рентабельності.

**ТЕМА 5. ІНТЕНСИФІКАЦІЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО
ВИРОБНИЦТВА. СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ, КОНЦЕНТРАЦІЯ ТА
АГРОПРОМИСЛОВА ІНТЕГРАЦІЯ**

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. В чому суть екстенсивної та інтенсивної форми збільшення виробництва сільськогосподарської продукції?
2. Що передбачають додаткові вкладення на одну і ту ж саму земельну площу?
3. Які фактори переходу країни до інтенсивного сільського господарства?
4. Які показники характеризують рівень інтенсивності сільськогосподарського виробництва?
5. Які показники характеризують економічну ефективність інтенсифікації сільськогосподарського виробництва?
6. Які основні напрями інтенсифікації рослинництва і тваринництва?
7. Основні заходи щодо підвищення економічної ефективності інтенсифікації сільського господарства?
8. Інтенсифікація виробництва в умовах раціонального природокористування в сільському господарстві?
9. Які показники характеризують результат інтенсифікації сільськогосподарського виробництва?
10. Які об'єкти інтенсифікації в рослинництві, а які в тваринництві?
11. Розкрийте поняття «спеціалізація аграрних підприємств»?
12. Яке значення спеціалізації для сільського господарства?
13. Що являє собою внутрішньогосподарська спеціалізація?
14. Визначте поділ спеціалізації за технологічним принципом виробництва продукції.
15. Назвіть види територіальної спеціалізації.
16. Для чого визначають внутрішньогалузеву спеціалізацію?
17. Для чого використовують показник структури товарної продукції?
18. Для якої галузі характерна постадійна спеціалізація?
19. Як визначається коефіцієнт зосередження товарного виробництва?
20. Значення концентрації виробництва у сільському господарстві.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

- 1. Які показники характеризують інтенсивну форму розширеного відтворення в рослинництві?**
  - 1) розширення посівних площ с.-г. культур;
  - 2) підвищення врожайності с.-г. культур;
  - 3) збільшення валових зборів с.-г. культур;
  - 4) підвищення питомої ваги ріллі в с.-г. угіддях.
- 2. Показники рівня інтенсивності с.-г. виробництва:**
  - 1) виробничі витрати на 1 грн. вартості валової продукції;
  - 2) вартість валової продукції на 1 га с.-г. угідь;
  - 3) вартість валової продукції на 1 грн. витрат;
  - 4) річні виробничі витрати на 1га с.-г. угідь.
- 3. Показники рівня інтенсивності виробництва продукції рослинництва:**
  - 1) річні виробничі витрати на 1га с.-г. угідь;

- 2) річні виробничі витрати на 1га ріллі;
- 3) вартість валової продукції на 1га с.-г. угідь;
- 4) вартість валової продукції на 1га ріллі.

4. Показники рівня інтенсивності виробництва зерна:

- 1) річні виробничі витрати на 1 га с.-г. угідь;
- 2) річні виробничі витрати на 1 га ріллі;
- 3) річні виробничі витрати на 1га посіву зернових культур;
- 4) урожайність зернових культур.

5. Показники результату інтенсифікації виробництва зерна:

- 1) вартість валової продукції на 1 га с.-г. угідь;
- 2) вартість валової продукції на 1 га ріллі;
- 3) урожайність зернових культур;
- 4) виробництво зерна на 100 га ріллі.

6. Показники результату інтенсифікації с.-г. виробництва:

- 1) вартість валової продукції на 1 га с.-г. угідь;
- 2) вартість валової продукції на одного працівника;
- 3) вартість валової продукції на 1 грн. витрат;
- 4) вартість валової продукції на 1 грн. основного капіталу.

7. Показники економічної ефективності інтенсифікації с.-г. виробництва:

- 1) вартість основного капіталу на 1 га с.-г. угідь;
- 2) вартість валової продукції на одного середньорічного працівника;
- 3) вартість валової продукції на 1 га с.-г. угідь;
- 4) вартість основного капіталу на одного середньорічного працівника.

8. Показники економічної ефективності інтенсифікації с.-г. виробництва:

- 1) вартість основного капіталу на 1 га с.-г. угідь;
- 2) вартість основного капіталу на одного середньорічного працівника;
- 3) вартість валової продукції на 1 грн. виробничих витрат;
- 4) вартість валової продукції на 1 га с.-г. угідь.

9. Показники економічної ефективності інтенсифікації с.-г. виробництва:

- 1) вартість додаткової валової продукції на 1 га с.-г. угідь;
- 2) вартість валової продукції на 1 га с.-г. угідь;
- 3) вартість основного капіталу на 1 га с.-г. угідь;
- 4) вартість додаткової валової продукції на 1 грн. додаткових витрат.

10. Показники економічної ефективності інтенсифікації с.-г. виробництва:

- 1) вартість валової продукції на 1 га с.-г. угідь;
- 2) норма прибутку;
- 3) капіталозабезпеченість підприємства;
- 4) енергоозброєність підприємства.

11. Спеціалізація аграрного підприємства - це:

- 1) виробництво і реалізація товарної продукції у підприємстві;
- 2) переважний розвиток однієї або кількох галузей у виробництві товарної продукції у підприємстві;

- 3) переважний розвиток галузі у виробництві валової продукції у підприємстві;
- 4) забезпечення раціонального використання матеріальних і трудових ресурсів підприємства.

12. Спеціалізація аграрного підприємства визначається за структурою:

- 1) грошових надходжень від реалізації продукції;
- 2) посівних площ господарства;
- 3) валової продукції;
- 4) виробничих витрат.

13. Показники економічної ефективності спеціалізації с.-г. підприємства:

- 1) вартість основного капіталу на 1 га с.-г. угідь;
- 2) вартість основного капіталу на одного середньорічного працівника;
- 3) вартість валової продукції на 1 га с.-г. угідь;
- 4) річні виробничі витрати на 1 га с.-г. угідь.

14. Показники концентрації аграрного виробництва:

- 1) вартість валової продукції на одного середньорічного працівника;
- 2) вартість основного капіталу на 1 га с.-г. угідь;
- 3) вартість основного капіталу на одного середньорічного працівника;
- 4) вартість валової продукції підприємства.

15. Вертикальна інтеграція - це:

- 1) кооперування с.-г. підприємств по виробництву певної продукції;
- 2) об'єднання с.-г. кооперативів;
- 3) кооперування с.-г. та промислових підприємств;
- 4) об'єднання по стадійно спеціалізованих підприємств.

16. Агрофірма - це:

- 1) с.-г. підприємство, яке має у своїй структурі промислове виробництво з переробки с.-г. продукції і торгівельні організації;
- 2) с.-г. підприємство, яке має у своїй структурі промислове виробництво з переробки с.-г. сировини;
- 3) об'єднання с.-г. підприємств і наукових закладів;
- 4) об'єднання с.-г. підприємств і торгівельних організацій.

17. Форми спеціалізації, залежно від об'єкта:

- 1) вертикальна;
- 2) внутрішньогосподарська;
- 3) внутрішньогалузева;
- 4) територіальна.

18. Спеціалізація, яка притаманна відносно невеликим ареалам у межах відповідних зон, де вирощуються певні культури, що не мають значного поширення в Україні – це:

- 1) зональна спеціалізація;
- 2) мікрозональна спеціалізація;
- 3) обласна спеціалізація;
- 4) спеціалізація підприємства.

19. Часткою великих підприємств за відповідним показником розміру в загальній кількості аграрних підприємств певного юридично правового статусу визначається:

- 1) абсолютний рівень концентрації;
- 2) спеціалізація;
- 3) відносний рівень концентрації;
- 4) агропромислова інтеграція.

20. Організаційне поєднання технологічно пов'язаних між собою різнорідних видів діяльності з притаманними їм функціями – це:

- 1) спеціалізація;
- 2) концентрація;
- 3) інтеграція;
- 4) розширене відтворення.

ТЕМА 6. ЕКОНОМІКА ГАЛУЗЕЙ РОСЛИННИЦТВА

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. У чому полягає народногосподарське значення виробництва зерна і який сучасний рівень його виробництва?
2. У чому полягає економічне значення виробництва зерна для сільськогосподарського підприємства?
3. Яка структура зернового виробництва?
4. Які зернові культури займають провідне місце в зерновому балансі країни?
5. Які показники характеризують розвиток виробництва зерна?
6. Які показники характеризують економічну ефективність виробництва зерна?
7. Які фактори зумовлюють зниження трудомісткості виробництва зерна?
8. Які фактори сприяють підвищенню рентабельності виробництва зерна?
9. Які заходи щодо регулювання ринку передбачає Закон України «Про зерно та ринок зерна в Україні»?
10. Назвіть основні шляхи підвищення ефективності виробництва зерна?
11. Яке народногосподарське значення мають основні технічні культури?
12. Які показники характеризують розвиток виробництва технічних культур?
13. Які зрушення відбулися у розвитку виробництва технічних культур?
14. Які фактори зумовили стрімкий розвиток виробництва насіння соняшнику?
15. Які фактори зумовили кризовий стан виробництва льону-довгунця?
16. Які показники характеризують економічну ефективність виробництва технічних культур?
17. Який рівень економічної ефективності виробництва технічних культур?
18. Який рівень інтенсивності виробництва основних технічних культур?
19. Які завдання щодо підвищення врожайності та поліпшення якості технічних культур?

20. Які шляхи підвищення ефективності виробництва основних технічних культур?
21. Яке народногосподарське і економічне значення виробництва картоплі і овочів?
22. Які зрушення відбулися у розвитку виробництва картоплі і овочів у господарствах різних категорій?
23. В чому особливість розвитку картоплярства порівняно з іншими галузями рослинництва?
24. В чому особливість овочівництва як галузі рослинництва?
25. В яких природно-економічних зонах і областях України розміщено виробництво товарної картоплі?
26. Які показники характеризують економічну ефективність виробництва картоплі та овочів відкритого і закритого ґрунту?
27. Який рівень економічної ефективності виробництва картоплі, овочів відкритого і закритого ґрунту?
28. Який рівень інтенсивності виробництва картоплі та овочів відкритого ґрунту?
29. Яка економічна ефективність інтенсивних технологій виробництва картоплі та овочів?
30. Основні заходи щодо дальшого розвитку та підвищення ефективності виробництва картоплі і овочів?
31. Розкрийте поняття кормової бази?
32. Значення кормової бази у розвитку тваринництва.
33. Сучасний стан розвитку кормової бази?
34. Які джерела кормових ресурсів в Україні?
35. Який стан виробництва і ефективність використання комбікормів?
36. Які основні напрямки інтенсифікації кормовиробництва?
37. Які основні заходи щодо поліпшення ефективності виробництва і використання кормів?
38. Які основні напрямки збільшення та здешевлення виробництва кормів по зонах України?
39. Які показники визначають економічну оцінку кормових культур, кормів і раціонів?
40. Яка ефективність використання комбікормів на сучасному етапі розвитку тваринництва?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Економічне значення виробництва зерна для сільськогосподарських підприємств:

- 1) основне джерело грошових надходжень та прибутків;
- 2) стратегічний продукт для зберігання;
- 3) виготовлення борошна, спирту;
- 4) основа розвитку тваринництва;
- 5) основа харчування людей.

2. Показники розвитку виробництва зерна:

- 1) витрати виробництва на 1га посіву;
- 2) собівартість 1ц зерна;
- 3) валовий збір зерна;
- 4) ціна реалізації 1ц зерна.

3. Товарне виробництво зерна зосереджено в природноекономічних зонах:

- 1) полісся
- 2) північний і центральний Степ;
- 3) передгірні і гірські райони Карпат;
- 4) передгірні і гірські райони Криму.

4. Показники економічної ефективності виробництва зерна:

- 1) створення робочих місць;
- 2) прибуток на 1га посіву;
- 3) виручка від реалізації зерна;
- 4) рівень товарності;
- 5) рівень рентабельності.

5. Які фактори зумовлюють зниження затрат праці на 1ц зерна?

- 1) збільшення площі посіву;
- 2) підвищення врожайності;
- 3) система сівозмін;
- 4) форми господарювання.

6. Які фактори безпосередньо впливають на рівень рентабельності виробництва зерна?

- 1) ціна реалізації 1ц зерна;
- 2) урожайність зернових культур;
- 3) обсяг реалізації зерна;
- 4) рівень товарності.

7. Показники рівня інтенсивності виробництва зерна:

- 1) річні виробничі витрати на 1га с.-г. угідь;
- 2) річні виробничі витрати на 1га ріллі;
- 3) річні виробничі витрати на 1га посіву зернових культур;
- 4) урожайність зернових культур.

8. Показники результату інтенсифікації виробництва зерна:

- 1) вартість валової продукції на 1га с.-г. угідь;
- 2) вартість валової продукції на 1га ріллі;
- 3) урожайність зернових культур;
- 4) виробництво зерна на 100га ріллі.

9. Резерви підвищення економічної ефективності виробництва зерна:

- 1) збільшення виробництва фуражного зерна;
- 2) підвищення товарності зерна;
- 3) розширення посівних площ зернових культур;
- 4) поліпшення якості зерна.

10. Економічне значення виробництва цукрових буряків для сільськогосподарського підприємства:

- 1) сировина для виробництва цукру;
- 2) джерело грошових надходжень;
- 3) джерело валютних надходжень від експорту цукру;
- 4) сировина для виробництва біометанолу.

11. Показники розвитку виробництва цукрових буряків:

- 1) затрати праці на 1га посіву;
- 2) площа посіву;
- 3) прибуток на 1га посіву;
- 4) рівень рентабельності.

12. Показники економічної ефективності виробництва цукрових буряків:

- 1) затрати праці на 1га посіву;
- 2) затрати праці на 1ц коренів;
- 3) витрати на 1га посіву;
- 4) собівартість 1 ц коренів;
- 1) прибуток на 1 ц коренів.

13. Фактори, які безпосередньо впливають на рентабельність виробництва цукрових буряків:

- 1) реалізовано цукрових буряків;
- 2) рівень товарності;
- 3) собівартість 1ц коренів;
- 4) витрати на 1га посіву.

14. Показники розвитку льонарства:

- 1) урожайність льону-довгунцю;
- 2) витрати на 1 га посіву;
- 3) затрати праці на 1 га посіву;
- 4) рівень рентабельності.

15. Показники економічної ефективності продукції льонарства:

- 1) реалізовано льонотрести;
- 2) реалізовано насіння льону;
- 3) прибуток на 1 га посіву;
- 4) виручка від реалізації продукції.
- 5) рівень рентабельності льонарства

16. Які фактори впливають на рівень собівартості льоносоломки?

- 1) рівень товарності;
- 2) валовий збір льоносоломки;
- 3) урожайність соломки з 1 га посіву;
- 4) ціна реалізації 1 ц льоносоломки.

17. Показники економічної ефективності виробництва насіння соняшнику:

- 1) виручка від реалізації продукції;
- 2) витрати на 1га посіву;

- 3) витрати на збут продукції;
- 4) ціна реалізації 1ц насіння соняшнику.

18. Які фактори безпосередньо впливають на рентабельність виробництва соняшнику?

- 1) урожайність насіння соняшнику;
- 2) валовий збір насіння соняшнику;
- 3) витрати на 1га посіву;
- 4) собівартість 1ц насіння соняшнику.

19. Показники порівняльної економічної ефективності виробництва олійних культур:

- 1) прибуток на 1ц продукції технічних культур;
- 2) прибуток на 1га посіву окремих технічних культур;
- 3) собівартість 1ц продукції технічних культур;
- 4) ціна реалізації 1ц продукції технічних культур.

20. Основні обсяги виробництва картоплі зосереджені в:

- 1) фермерських господарствах;
- 2) держгоспах;
- 3) особистих селянських господарствах;
- 4) сільськогосподарських підприємствах.

21. Виробництво товарної картоплі розміщено в:

- 1) Поліссі;
- 2) Степу;
- 3) Лісостепу;
- 4) Карпатах.

22. Економічну ефективність виробництва картоплі характеризує:

- 1) виручка від реалізації;
- 2) рівень товарності картоплі;
- 3) собівартість 1ц картоплі;
- 4) обсяг реалізованої картоплі;
- 5) рівень рентабельності.

23. Матеріальні витрати, які увійшли до собівартості картоплі:

- 1) відрахування на соціальні заходи;
- 2) орендна плата;
- 3) мінеральні та органічні добрива;
- 4) витрати на оплату праці.

24. Які показники характеризують економічну ефективність інтенсифікації картоплі?

- 1) вартість добрив на 1 га посіву;
- 2) обсяги реалізації картоплі;
- 3) окупність додаткових витрат;
- 4) валовий збір картоплі.

25. Які фактори безпосередньо впливають на рівень рентабельності виробництва картоплі?

- 1) виручка від реалізації;
- 2) рівень товарності ;
- 3) урожайність;
- 4) ціна реалізації 1ц картоплі.

26. Які показники характеризують економічну ефективність виробництва овочів?

- 1) обсяг реалізації;
- 2) виручка від реалізації овочів;
- 3) прибуток на 1 га посіву;
- 4) рівень товарності.

27. До факторів конкурентоспроможності овочів відносяться:

- 1) вартість реалізованої продукції;
- 2) якість продукції;
- 3) технологія вирощування овочів;
- 4) рівень рентабельності;
- 5) ціна реалізації 1 ц овочів.

28. Які фактори безпосередньо впливають на прибутковість овочів?

- 1) строки реалізації овочів;
- 2) продуктивність праці;
- 3) посівні площі;
- 4) собівартість 1ц овочів.

29. Які з факторів впливають на підвищення ефективності овочівництва закритого ґрунту?

- 1) обсяг виробництва овочів;
- 2) вихід овочів з 1 м²;
- 3) капіталоозброєність праці;
- 4) розширення площ теплиць.

30. Особливостями садівництва і виноградарства як галузей сільського господарства є:

- 1) насадження відносять до оборотних засобів;
- 2) потребують великих капіталовкладень;
- 3) потребують незначних капіталовкладень;
- 4) потребують високопродуктивних орних земель.

31. Які з наведених показників характеризують економічну ефективність виробництва плодів і ягід?

- 1) рівень рентабельності;
- 2) обсяг реалізації продукції;
- 3) собівартість 1ц продукції;
- 4) рівень товарності;

5) прибуток на 1 га насаджень.

32. Які з названих процесів є напрямками інтенсифікації садівництва?

- 1) здача саду в оренду;
- 2) обрізка плодкових дерев;
- 3) сортооновлення;
- 4) розширення площ садів.

33. На ціну плодів і ягід на ринку впливають:

- 1) собівартість плодів і ягід;
- 2) попит і пропозиція;
- 3) рівень товарності;
- 4) державне регулювання цін;
- 5) валовий збір.

34. Фактори, які безпосередньо впливають на рівень рентабельності виробництва плодів і ягід?

- 1) затрати праці на 1ц;
- 2) рівень товарності;
- 3) урожайність;
- 4) ціна реалізації 1ц продукції;
- 5) валовий збір.

35. У структурі собівартості 1ц винограду найвищу питому вагу займає стаття витрат?

- 1) вартість насіння;
- 2) амортизація основних засобів;
- 3) добрива;
- 4) заробітна плата з нарахуваннями;
- 5) орендна плата.

36. Показником економічної ефективності винограду є:

- 1) валове виробництво;
- 2) обсяг реалізації;
- 3) прибуток на 1ц продукції;
- 4) строки реалізації.

37. Конкурентоспроможність винограду на ринку характеризується:

- 1) обсягом виробництва;
- 2) сортовим складом;
- 3) собівартістю 1ц продукції;
- 4) технологією вирощування;
- 5) рівнем товарності.

38. Собівартість 1ц винограду безпосередньо залежить від:

- 1) площі насаджень;
- 2) сорту винограду;
- 3) врожайності;
- 4) прибутку на 1га насаджень;

5) рівня рентабельності.

39. Фактори, які безпосередньо впливають на прибутковість виробництва винограду?

- 1) обсяг реалізації продукції;
- 2) рівень товарності;
- 3) спеціалізація і концентрація винограду;
- 4) ціна реалізації 1ц продукції.

40. Які показники характеризують рівень розвитку кормової бази?

- 1) урожайність кормових культур;
- 2) виробництво кормів (ц корм.од.) на 1га с.-г. угідь;
- 3) вихід кормів (ц корм. од.) з га посіву кормових культур;
- 4) виробництво продукції тваринництва на 1ц корм.од.

41. Які показники характеризують рівень розвитку кормової бази?

- 1) витрати кормів на 1ц продукції тваринництва;
- 2) витрати кормів на одну умовну голову;
- 3) витрати кормів на одну корову;
- 4) витрати кормів на одну основну свиноматку.

42. Які показники характеризують стан кормової бази?

- 1) продуктивність худоби і птиці;
- 2) витрати кормів на одну корову;
- 3) витрати кормів на 1ц продукції тваринництва;
- 4) витрати кормів на одну умовну голову.

43. Кормова площа с.-г. підприємства включає:

- 1) площу ріллі;
- 2) посіви кормових культур;
- 3) посіви картоплі;
- 4) посіви овочевих культур.

44. Показники економічної оцінки кормових культур:

- 1) вихід продукції тваринництва на 1 ц корм.од. ;
- 2) вихід продукції тваринництва на 1 га с.-г. угідь;
- 3) вихід кормових одиниць з 1 га кормових культур;
- 4) урожайність кормових культур.

45. Показники економічної оцінки кормових культур:

- 1) вихід продукції тваринництва на 1 га кормової площі;
- 2) вихід продукції тваринництва на 1 ц корм.од. ;
- 3) урожайність кормових культур;
- 4) вихід кормопротейнових одиниць з 1 га кормових культур.

46. Показники економічної оцінки кормових культур:

- 1) собівартість 1 ц різних видів кормів;
- 2) собівартість 1 ц корм. од. кормових культур;
- 3) собівартість 1 ц продукції тваринництва;
- 4) витрати кормів (ц корм. од.) на 1 ц продукції тваринництва.

47. Основні напрями інтенсифікації кормовиробництва:

- 1) збільшення виробництва кормів на 1 га с.-г. угідь;
- 2) збільшення посівних площ кормових культур;
- 3) збільшення витрат кормів на одну голову;
- 4) впровадження комплексної механізації.

48. Основні напрями інтенсифікації кормовиробництва:

- 1) збільшення обсягів виробництва кормів;
- 2) збільшення посівних площ кормових культур;
- 3) впровадження прогресивних технологій приготування і зберігання кормів;
- 4) збільшення виробництва кормів на 1 га кормової площі.

49. Розвиток кормової бази забезпечує:

- 1) підвищення продуктивності тварин;
- 2) високий рівень годівлі;
- 3) збільшення виробництва кормів;
- 4) збільшення посівних площ кормових культур.

ТЕМА 7. ЕКОНОМІКА ГАЛУЗЕЙ ТВАРИННИЦТВА**ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ**

1. Яке економічне значення має скотарство у вирішенні проблеми забезпечення населення продуктами харчування?
2. Яке економічне значення має скотарство для розвитку сільськогосподарських підприємств і сільських регіонів?
3. Які показники характеризують розвиток скотарства?
4. Які структурні зміни відбулися у розвитку скотарства України за останній період?
5. Які особливості розвитку скотарства у господарствах різних видів і форм господарювання?
6. Які форми господарювання забезпечують основні обсяги виробництва молока і яловичини?
7. Які напрями спеціалізації скотарства сформувалися в Україні?
8. Якими показниками характеризується економічна ефективність виробництва продукції скотарства?
9. Який рівень економічної ефективності виробництва молока і яловичини у сільськогосподарських підприємствах?
10. Завдання і шляхи розвитку скотарства в Україні.
11. Яке народногосподарське значення свинарства?
12. Які показники характеризують розвиток свинарства?
13. Які зміни відбулися у свинарстві за останні роки?
14. Яке місце у м'ясному балансі України займає свинарство?
15. Охарактеризуйте спеціалізації свинарства, які визначаються типом відгодівлі свиней.

16. Які показники характеризують економічну ефективність свинарства?
17. Який сучасний рівень продуктивності праці, собівартості та рентабельності виробництва свинини?
18. Які показники характеризують рівень інтенсивності та економічну ефективність інтенсифікації свинарства?
19. Які канали реалізації свиней нині переважають?
20. Які основні напрями підвищення ефективності свинарства?
21. Яке народногосподарське значення птахівництва?
22. Які особливості розміщення птахівництва?
23. Які особливості розвитку спеціалізації і концентрації виробництва яєць і м'яса птиці?
24. Які напрями розвитку внутрішньогалузевої спеціалізації у птахівництві?
25. Які показники характеризують розвиток птахівництва?
26. Який рівень економічної ефективності виробництва яєць і м'яса птиці?
27. На чому ґрунтується висока ефективність вирощування бройлерів?
28. Які основні шляхи зниження собівартості яєць?
29. Які фактори впливають на рівень цін реалізації яєць і м'яса птиці?
30. Завдання щодо розвитку птахівництва і шляхи підвищення його ефективності.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Які показники характеризують розвиток молочного скотарства?

- 1) структура стада;
- 2) ціни на молоко;
- 3) динаміка поголів'я корів;
- 4) тривалість використання корів;
- 5) валове і товарне виробництво молока.

2. Який з показників характеризує розвиток м'ясного скотарства?

- 1) оплата праці в скотарстві;
- 2) наявність сіножатів і пасовищ;
- 3) продуктивність молодняку ВРХ;
- 4) ціни на молодняк ВРХ.

3. Які форми господарювання забезпечують основні обсяги виробництва молока?

- 1) державні племінні господарства;
- 2) фермерські господарства;
- 3) особисті селянські господарства;
- 4) сільськогосподарські підприємства різних типів.

4. Які показники характеризують економічну ефективність виробництва молока?

- 1) виручка від реалізації молока;
- 2) витрати кормів на 1 корову;
- 3) рівень рентабельності;

- 4) якісний породний склад корів;
- 5) прибуток на 1 корову.

5. Показники економічної ефективності виробництва яловичини:

- 1) собівартість 1ц живої маси;
- 2) валовий вихід приросту;
- 3) обсяг реалізації живої маси;
- 4) структура стада.

6. Які з показників впливають на підвищення конкурентоспроможності молока?

- 1) витрати кормів на 1ц молока;
- 2) ціна реалізації 1ц молока;
- 3) рівень товарності;
- 4) спосіб доїння корів;
- 5) якість продукції.

7. Який з показників характеризує результати інтенсифікації молочного скотарства?

- 1) ціна реалізації 1ц молока;
- 2) удій молока від однієї корови;
- 3) витрати кормів на 1 корову;
- 4) виробничі витрати на одну корову.

8. Який з показників характеризує економічну ефективність інтенсифікації молочного скотарства?

- 1) виробництво молока на 100га с.-г. угідь;
- 2) обсяг реалізації;
- 3) окупність додаткових витрат;
- 4) затрати праці на 1 корову.

9. На підвищення економічної ефективності виробництва яловичини впливає:

- 1) ріст середньодобового приросту;
- 2) збільшення поголів'я худоби;
- 3) затрати праці на одну корову;
- 4) наявність ВРХ на 100га сільськогосподарських угідь.

10. На величину прибутку при реалізації живої маси ВРХ безпосередньо впливає:

- 1) середньодобовий приріст ВРХ;
- 2) обсяг реалізації продукції;
- 3) ціна реалізації 1ц живої маси;
- 4) якість кормів.

11. Показники економічної ефективності виробництва свинини:

- 1) витрати на одну голову молодняка свиней;
- 2) витрати на одну основну свиноматку;
- 3) витрати кормів на одну основну свиноматку;

- 4) собівартість 1ц приросту свиней;
- 5) рівень товарності.

12. Показники економічної ефективності виробництва свинини:

- 1) реалізовано живої маси свиней;
- 2) рівень товарності;
- 3) рівень рентабельності;
- 4) виробництво свинини на 100 га ріллі.

13. Показники економічної ефективності свинарства:

- 1) рівень товарності;
- 2) прибуток на 100га ріллі;
- 3) прибуток на одну основну свиноматку;
- 4) виручка від реалізації продукції на одну основну свиноматку.

14. Показники рівня інтенсивності свинарства:

- 1) виробничі витрати на 1ц приросту свиней;
- 2) виробничі витрати на одну основну свиноматку;
- 3) витрати кормів на 1ц приросту свиней;
- 4) затрати праці на 1ц приросту свиней.

15. Показники результату інтенсифікації свинарства:

- 1) обсяг виробництва свинини в господарстві;
- 2) виробництво свинини на 100га ріллі;
- 3) виробництво свинини на одну основну свиноматку;
- 4) затрати праці на одну основну свиноматку.

16. Показники результату інтенсифікації свинарства:

- 1) вартість валової продукції на одну основну свиноматку;
- 2) витрати на одну основну свиноматку;
- 3) обсяг виробництва свинини в господарстві;
- 4) виробництво свинини на 100га ріллі.

17. Показники економічної ефективності інтенсифікації свинарства:

- 1) вартість валової продукції на одну основну свиноматку;
- 2) вартість валової продукції на одного середньорічного працівника;
- 3) вартість валової продукції на 100га ріллі;
- 4) обсяг виробництва свинини в господарстві.

18. Показники економічної ефективності інтенсифікації свинарства:

- 1) вартість валової продукції на одну основну свиноматку;
- 2) виручка від реалізації продукції на 1 грн. основних фондів;
- 3) рівень товарності;
- 4) вартість валової продукції на 1 грн. виробничих витрат.

19. Показники економічної ефективності інтенсифікації свинарства:

- 1) витрати на одну свиноматку;
- 2) окупність додаткових витрат;
- 3) реалізовано живої маси свиней;
- 4) виручка від реалізації продукції.

20. Шляхи підвищення економічної ефективності свинарства:

- 1) збільшення виробництва свинини;
- 2) збільшення поголів'я свиней;
- 3) підвищення продуктивності свиней;
- 4) підвищення товарності свинарства;
- 5) впровадження індустріальної технології виробництва.

21. Які основні зони розміщення товарного вівчарства?

- 1) приміські зони великих міст;
- 2) Степ;
- 3) Полісся;
- 4) Лісостеп.

22. Які показники характеризують розвиток вівчарства?

- 1) тривалість використання вівцематок;
- 2) динаміка поголів'я овець;
- 3) наявність сіножатей і пасовищ у господарстві;
- 4) структура стада;
- 5) валова і товарна продукція.

23. Які показники характеризують економічну ефективність виробництва вовни?

- 1) настриг вовни від овець;
- 2) собівартість 1ц вовни;
- 3) витрати корму на одну вівцю;
- 4) структура стада;
- 5) рівень рентабельності.

24. Які показники характеризують економічну ефективність виробництва м'яса овець?

- 1) прибуток на 1ц живої маси;
- 2) природній спад овець;
- 3) витрати кормів на 1 голову овець;
- 4) виробництво баранини на 100 га с.-г. угідь;
- 5) собівартість 1 ц приросту;
- 6) затрати праці на 1 голову.

25. Які фактори найбільше впливають на підвищення економічної ефективності вівчарства?

- 1) розширення ринків збуту продукції;
- 2) покращення якості вовни;
- 3) ріст виробничих витрат на одну вівцю;
- 4) збільшення поголів'я овець.

26. Собівартість 1ц вовни, перш за все, залежить від:

- 1) рівня товарності продукції;
- 2) продуктивності овець;
- 3) кількості поголів'я овець;

- 4) структури стада;
- 5) вартості витрачених кормів.

27. Які показники характеризують економічну ефективність виробництва яєць?

- 1) собівартість 1000 шт. яєць;
- 2) витрати кормів на одну курку-несучку;
- 3) затрати праці на одну курку-несучку;
- 4) рівень товарності;
- 5) ціна реалізації 1000 шт. яєць;
- 6) рівень рентабельності.

28. Які шляхи зниження собівартості яєць?

- 1) зменшення витрат на одну курку-несучку;
- 2) зменшення витрат кормів на одну курку-несучку;
- 3) зниження собівартості кормів;
- 4) підвищення рівня товарності.

29. Які показники характеризують економічну ефективність виробництва м'яса птиці?

- 1) затрати праці на одну голову молодняка птиці;
- 2) затрати праці на 1 ц приросту птиці;
- 3) прибуток на 100 га посіву зернових культур;
- 4) виробництво м'яса птиці на 100 га посіву зернових культур;
- 5) прибуток на 1 ц живої маси.

30. Які основні напрями підвищення ефективності птахівництва?

- 1) збільшення обсягів реалізації продукції птахівництва;
- 2) переведення птахівництва на індустріальну основу;
- 3) збільшення поголів'я птиці;
- 4) збільшення виробництва м'яса птиці.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу: Підручник. К.: КНЕУ, 2013. 779 с.
2. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств: Підручник. 2-е вид. доповнене і перероблене. К.: КНЕУ 2002. 624 с.
3. Богиня Д.П., Грішнова О.А. Основи економіки праці. К.: Знання-Прес, 2001. 312 с.
4. Бойчик І. М. Економіка підприємства: Навч. посіб. Вид. 2-е, доп., перероб. К.: Атіка, 2007. 528 с.
5. Бондар Н. М. Економіка підприємства: Навч. посіб. К.: А.С.К., 2004. 400 с.
6. Варналій З.С. Основи підприємництва. К.: Знання-Прес, 2002. 239 с.
7. Васильков В.Г. Організація виробництва: Навч. посібник. К.:КНЕУ, 2003. 524 с.
8. Господарський кодекс України: Закон України від 6 листопада 1991 р. №1798-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. 1992. № 6. С. 56.
9. Економіка підприємства: Методичні вказівки до вивчення курсу для студентів всіх форм навчання спеціальності 7.050107 «Економіка підприємства». Укл. І.В. Журило. Кіровоград: КНТУ, 2010. 53с.
10. Завіновська Г.Т. Економіка праці: Навч. посібник. К.: КНЕУ, 2003.
11. Козловський В. О., Козловський С. В. Організація виробництва. Практикум. Навчальний посібник. Частина 2. Вінниця: ВНТУ, 2005. 168 с.
12. Козловський В. О., Лесько О. Й. Бізнес-планування. Навчальний посібник. Вінниця: ВНТУ, 2005. 189 с.
13. Податковий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
14. Рогач С. М., Суліма Н. М., Гуцул Т. А., Ярема Л. В. Економіка сільського господарства: Навчальний посібник. Київ: ЦП "Компринт", 2018. 517 с.
15. Тернова І.В. Робочий зошит для практичних (семінарських) занять з дисципліни «Економіка підприємства» для студентів економічних спеціальностей денної форми навчання галузь знань: 05 «Соціальні та поведінкові науки», 07 «Управління та адміністрування». Бережани, 2016. 85 с.
16. Харіва П.С. Економіка підприємств. Тернопіль: Економічна думка, 2002. 449 с.
17. Шваб Л. І. Економіка підприємства: Навч. посібник для студ. вищих навч. закладів. К.: Каравела, 2004. 568 с.
18. Шумейко В. Організаційні структури управління маркетингом на виробничих підприємствах. *Маркетинг в Україні*. 2009. № 1. С. 46-49.

ГЛОСАРІЙ ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ ТА ПОКАЗНИКІВ

Абсолютний рівень якості – визначається шляхом обчислення певних показників без їх порівняння з відповідними показниками аналогічних виробів.

Автоматизація виробництва – застосування технічних засобів і систем управління, які вивільнюють людину частково або повністю від безпосередньої участі у виробництві.

Амортизаційна політика – система заходів, яка сприяє накопиченню інвестиційних ресурсів підприємства у вигляді амортизаційного фонду.

Амортизація основних засобів – це економічний процес, що кількісно відображує втрату засобами праці своєї вартості і поступове перенесення її на новостворену продукцію або послуги.

Асоціація – найпростіша форма договірною об'єднання підприємств та інших підприємницьких структур з метою постійної координації господарської діяльності. Асоціації не мають права втручатись у виробничу і комерційно-фінансову діяльність будь-яких їхніх учасників (членів).

Асоціація господарська – об'єднання підприємств, яке створюється за угодою з метою спільного здійснення однієї або кількох виробничо-господарських функцій. Участь в асоціації обмежує права підприємства меншою мірою, ніж, наприклад, у концерні.

Асоціація підприємств – територіальна (галузева, міжгалузева) форма ділового співробітництва об'єднань підприємств та організацій. Крім послуг, асоціація підприємств здійснює: а) пошук потенційних партнерів серед вітчизняних та зарубіжних фірм для прямих контактів між ними; б) вивчення ринку з метою розвитку нових форм зовнішньоекономічних зв'язків і розробку відповідних проектів; в) надання практичної допомоги з питань управління, валютно-фінансових, договірно-правових відносин, а також реклами та збуту продукції.

Баланс – оптимальне співвідношення окремих частин одного цілого; співвідношення доходів і витрат.

Балансова вартість основного капіталу – оцінка основного капіталу та оборотних засобів, зазначена в бухгалтерському балансі.

Балансова вартість активів – вартість, за якою активи відображено в балансі підприємства, після вирахування суми накопиченої амортизації.

Бізнес – будь-яка економічна діяльність в умовах ринкової системи господарювання, що приносить власнику певний прибуток.

Бізнес-план – це комплексний плановий документ, що всебічно висвітлює суть і перспективи будь-якого нового комерційного проекту і подається потенційному інвестору з метою переконати його в ефективності інвестування.

Бізнес малий – сукупність дрібних і середніх переважно приватних підприємств, що прямо не входять у жодне монополістичне об'єднання, але виконують підлеглу стосовно монополії функцію.

Бізнес-одиноця – окремо керований підрозділ компанії, що відповідає за всю діяльність, потрібну для розробки, виробництва і продажу однотипної продукції чи послуг.

Бізнес-операція – сукупність процедур від початку до завершення підприємницького задуму, проекту, тобто від вкладення первісних коштів і до одержання прибутку як кінцевого результату діяльності.

Бізнесмен – 1) особа, яка займається бізнесом; 2) власник капіталу, що перебуває в обігу і дає прибуток.

Баланс бухгалтерський – одна з трьох основних форм бухгалтерської звітності.

Валові інвестиції – загальний обсяг коштів, інвестованих (вкладених) у нове будівництво господарських об'єктів, придбання засобів виробництва або нарощування товарно-матеріальних запасів за певний період.

Валова продукція – в сільському господарстві – вся продукція галузей рослинництва і тваринництва, вироблена в підприємстві за рік.

Валовий внутрішній продукт (ВВП) – ринкова вартість товарів і послуг, вироблена резидентами країни протягом року і який йде на кінцеве споживання.

Валовий дохід – реалізований чистий продукт: різниця між виручкою від реалізації продукції і поточними матеріальними витратами та амортизаційними відрахуваннями; фонд оплати праці і валовий прибуток підприємства.

Валовий прибуток – весь прибуток підприємства, одержаний від усіх видів діяльності до його оподаткування та розподілу; ще називається балансовим, тому що відображається в балансі підприємства.

Вартість – уречевлена в товарах праця; виражає відносини між товаровиробниками з приводу затрат їхньої праці на виробництво продуктів, якими вони обмінюються як товарами.

Вартість додаткова – вартість, створена працівником понад вартість його робочої сили і безкоштовно привласнена власником засобів виробництва.

Вартість капіталу – різниця між одержаною за допомогою розрахункової процентної ставки вартістю очікуваного в майбутньому перевищення та інвестиційними витратами, співвіднесеними на момент початку інвестування.

Вартість ринкова – кількість суспільно необхідних витрат абстрактної праці на виробництво даного товару. В. р. лежить в основі ринкових цін, навколо яких коливаються фактичні ціни на даний товар на конкретному ринку. Різниця між ринковою та номінальною вартістю є прибутком.

Вартість споживна – здатність товару задовольняти ті чи інші потреби людини.

Вартість чиста – вартість підприємства, що обчислюється як сума активів за мінусом суми боргів.

Вертикальна і горизонтальна спеціалізація в організації – горизонтальна і вертикальна “тканина”, складена з підрозділів організації. Вважається, що вертикальний поділ праці в організаційній структурі виражає її призначення, мету,

тоді як структура спеціалізації підрозділів по горизонталі формується відповідно до процесу, що веде до досягнення цієї мети.

Вертикальна інтеграція – поширення великих фірм в інші галузі, що є послідовними шаблями виробництва стосовно основної галузі.

Відтворення – постійне відновлення, безперервне повторення процесу виробництва. Розрізняють просте відтворення, якщо обсяг виробництва не змінюється, й розширене відтворення, коли масштаби виробництва збільшуються. Розширене відтворення включає відтворення: сукупного суспільного продукту; робочої сили; виробничих відносин; природних ресурсів.

Вибуття основного капіталу – списання основного капіталу внаслідок його повного знищення, стихійного лиха або аварії, недостачі під час проведеної інвентаризації тощо; відбувається також у результаті безоплатної передачі їх іншим підприємствам, організаціям, установам.

Виріток – кількість продукції, що вироблена за одиницю часу.

Виробництво – процес створення матеріальних і духовних благ, шляхом взаємодії робочої сили, засобів і предметів праці.

Виробнича інфраструктура – сукупність галузей, підприємств і організацій, які забезпечують ефективне функціонування сільськогосподарського виробництва та безперебійне просування виробленої продукції до споживача.

Виробнича потужність – максимально можливий випуск продукції підприємством за певний час (зміну, добу, місяць, рік) у встановленій номенклатурі і асортименті при повному завантаженні обладнання і виробничих площ.

Виробнича програма – система адресних завдань з виробництва і доставки продукції споживачам у розгорнутій номенклатурі, асортименті, відповідної якості і у встановлені терміни згідно з договорами поставок.

Виробнича структура підприємства – це склад і співвідношення його внутрішніх підрозділів: цехів, відділів, ферм та інших ланок, що складають єдиний господарський об'єкт.

Виробниче споживання – споживання засобів виробництва і робочої сили працівника при виготовленні суспільно-необхідного продукту.

Виробничі ділянки – це територіально відокремлені внутрішньогосподарські підрозділи, на яких виготовляються певні види продукції.

Виробничі запаси – предмети праці, які ще не залучені у виробничий процес і перебувають на складах підприємства. В аграрних підприємствах бувають промислового і сільськогосподарського походження.

Виробничі інвестиції – вкладання капіталу у різні сфери діяльності і галузі народного господарства з метою створення нових та оновлення існуючих основних фондів.

Виробничий капітал – засоби і предмети праці, виражені у вартісній формі та грошові ресурси, що обслуговують процес виробництва.

Виручка – сума грошей, одержана від продажу товару, за виконану роботу чи надані послуги за певний період часу.

Витрати адміністративні – це загальногосподарські витрати, що спрямовані на обслуговування й управління підприємством. Витрати адміністративні не формують собівартості виробленої і реалізованої продукції, а покриваються за рахунок валового прибутку підприємства або збільшують валовий збиток.

Витрати валові – витрати, пов'язані з підготовкою, організацією, веденням виробництва, продажем продукції (робіт, послуг); пов'язані з внесенням (нарахуванням) податків, зборів (обов'язкових платежів); за операціями з борговими зобов'язаннями і валютними цінностями та нематеріальними активами; за іншими операціями.

Витрати виробництва – витрати живої та уречевленої праці в процесі виробництва; поділяються на витрати підприємства і суспільні витрати, виокремлюють також витрати постійні, змінні, середні, граничні тощо.

Витрати внутрішні – витрати виробництва, яких зазнає підприємство.

Витрати довгострокові – витрати, пов'язані з виконанням довгострокового договору (контракту), тобто контракту, який не планується завершити раніше, ніж через 9 місяців з моменту здійснення перших витрат або отримання авансу (передоплати).

Витрати майбутніх періодів – витрати на підготовку та освоєння нової продукції, що мають місце в даний період, але будуть включені до собівартості продукції в наступні періоди. В аграрних підприємствах – це витрати на будівництво і обладнання легкого типу літніх таборів для тварин, витрати на виготовлення чи купівлю бланків планово-облікової документації, на облаштування площадок для тимчасового зберігання зерна, на будівництво літніх кухонь і їдалень на полях тощо.

Витрати загальновиробничі – це складова виробничої собівартості продукції (робіт, послуг), які не мають безпосереднього зв'язку з технологічним виробничою функцією витрати загальновиробничі процесом основних та допоміжних структурних підрозділів підприємства, а пов'язані лише з його організацією, обслуговуванням і створенням для підрозділів необхідних умов виробництва та здійсненням управління.

Витрати змінні – витрати, абсолютна величина яких зростає із збільшенням обсягу випуску продукції і зменшується із його зниженням. Це витрати на сировину та матеріали, куплені напівфабрикати та комплектуючі вироби, технологічне паливо й енергію, оплату праці працівникам, які зайняті у виробництві продукції, з відрахуваннями на соціальні заходи, а також інші витрати.

Витрати зовнішні – витрати виробництва, які підприємство перекладає на інших суб'єктів або на суспільство загалом.

Витрати матеріальні – спожиті у виробничому процесі засоби виробництва, які втілюють у собі минулу працю і переносять свою вартість на новостворений продукт.

Витрати на збут – включають витрати, пов'язані з реалізацією (збутом) продукції (товарів, робіт, послуг): а) витрати пакувальних матеріалів для затарювання готової продукції на складах, б) витрати на ремонт тари для зберігання продукції, в) оплата праці та комісійні винагороди продавцям, торговим агентам та працівникам підрозділів, що забезпечують збут, г) витрати на рекламу та дослідження ринку (маркетинг), д) витрати на передпродажну підготовку товарів, е) витрати на відрядження працівників, зайнятих збутом, є) витрати на утримання необоротних активів, пов'язаних зі збутом продукції, товарів, робіт, послуг (оперативна оренда, страхування, амортизація, ремонт, опалення, освітлення, охорона), ж) витрати на транспортування, перевалку і страхування готової продукції (товарів), транспортно-експедиційні та інші послуги, з) витрати на гарантійний ремонт і гарантійне обслуговування, і) інші витрати, пов'язані зі збутом продукції, товарів, робіт, послуг. До складу витрат на збут не відносяться витрати, які згідно договору поставки виконуються постачальником за окрему плату (вартість тари, відпускна ціна доставки цінностей до споживача тощо).

Витрати на оплату праці – витрати на виплату основної і додаткової заробітної плати, обчислені згідно із системами оплати праці, прийнятими підприємством, включаючи будь-які види грошових і матеріальних доплат.

Витрати постійні – витрати, абсолютна величина яких із збільшенням (зменшенням) обсягу випуску продукції істотно не змінюється.

Витрати поточні – постійні, звичайні витрати або витрати, в яких періодичність менша, ніж місяць.

Витрати продуктивні – витрати, що передбачені технологією та організацією виробництва.

Витрати прямі – витрати, пов'язані з виробництвом окремого виду продукції, які можуть бути безпосередньо включені до її собівартості.

Витрати на рекламу – це витрати підприємства, пов'язані з процесом поширення цілеспрямованої інформації про переваги конкретної продукції (робіт, послуг), сповіщення споживачів, створення популярності та попиту на цю продукцію (роботи, послуги) для більш оперативного її просування на ринках збуту. До витрат підприємства на рекламу відносяться витрати на: розробку і видання рекламних виробів (ілюстрованих преїскурантів, каталогів, брошур, альбомів, проспектів, плакатів, афіш, рекламних листів, листівок тощо), розробку і виготовлення ескізів етикеток, зразків фірмових пакетів та упаковки, рекламні заходи через засоби масової інформації (оголошення в пресі, передачі на радіо і телебаченні) витрати на світлову, щитову, комп'ютерну та іншу зовнішню рекламу, придбання, виготовлення, копіювання, дублювання і демонстрацію рекламних кіно-, відео- і діафільмів, виготовлення стендів муляжів, рекламних щитів, покажчиків тощо (в сумі амортизації, зносу щодо зазначеного інвентаря), зберігання та експедирування рекламних матеріалів, оформлення вітрин, кімнат-зразків, виставок-продажів, включаючи відрядження працівників підприємства на виставки продукції підприємства і вартість зразків товарів, що передані

безпосередньо покупцям або посередницьким організаціям відповідно до контрактів, угод безплатно і які не підлягають поверненню, уцінці товарів, що повністю або частково втратили первісну якість при експонуванні у вітринах, проведення інших рекламних заходів, пов'язаних з комерційною діяльністю.

Витрати підприємства, пов'язані з відрахуванням на соціальні заходи –

а) відрахування на державне (обов'язкове) соціальне страхування, включаючи відрахування на обов'язкове медичне страхування, б) відрахування на державне (обов'язкове) пенсійне страхування (до Пенсійного фонду України), а також відрахування на додаткове пенсійне страхування, в) відрахування до Фонду сприяння зайнятості населення.

Витрати трансакційні – витрати керівництва і фахівців підприємства на різноманітні контакти. Варто виділити зовнішні трансакційні витрати (з державними органами, постачальниками, покупцями і т.д.) і внутрішні трансакційні витрати – витрати часу на внутріфірмові контакти (спілкування керівника зі своїми підлеглими, наради та ін.).

Відносний рівень якості – визначається шляхом зіставлення абсолютних показників якості продукції з відповідними показниками аналогічних кращих показників.

Відпрацьований час – тривалість фактичної зайнятості працівників на роботі. Основними одиницями виміру відпрацьованого часу є людино-день і людино-година.

Вкладення фінансові – кошти, вкладені підприємством у цінні папери чи капітал інших підприємств. Те саме, що й інвестиції фінансові.

Власні джерела формування фінансових ресурсів – кошти підприємницької структури (приватний чи акціонерний капітал).

Внески страхові – спільна назва збору на обов'язкове державне пенсійне страхування та збору на обов'язкове соціальне страхування.

Внутрішні джерела формування фінансових ресурсів підприємств – прибуток, що залишається в розпорядженні підприємства, амортизаційні відрахування від основних фондів і нематеріальних активів тощо.

Горизонтальна інтеграція – збільшення питомої ваги великих фірм усередині галузі.

Горизонтальні зв'язки – комунікативні зв'язки між різними підрозділами одного рівня чи людьми в організації, які незалежні одне від одного.

Господарський механізм – це сукупність організаційних форм і методів ведення господарства, тобто система планування, економічні важелі і стимули, структуризація апарату управління, стиль його роботи, різні форми участі працівників в управлінні виробництвом.

Господарський розрахунок – необхідна економічна категорія, зумовлена наявністю у нашому суспільстві товарно-грошових відносин і дією закону вартості. За допомогою господарського розрахунку реалізуються вимоги економічних

законів і закону вартості; розширеного відтворення; неухильного зростання продуктивності праці; розподілу за кількістю та якістю праці тощо.

Готова продукція – сукупність повністю виготовлених на підприємстві виробів і продуктів, які фактично відпущені або призначені для відпуску на сторону (реалізацію).

Готівкові ціни – якщо товари купуються з одночасною виплатою грошей.

Гроші – загальний еквівалент, який виділився з ряду товарів у процесі розвитку мінової форми вартості.

Гарантійний термін – період часу, протягом якого виробник товару або його продавець гарантують його відповідність вимогам договору, показниками якості, паспортним даним. Гарантія нормальної безперебійної роботи, надійного функціонування, збереження потрібних властивостей, придатності до використання протягом гарантійного терміну видається за умови дотримання покупцем, споживачем умов зберігання та використання товару.

Грошові розрахунки – система грошових відносин, пов'язаних з: забезпеченням процесу виробництва (закупівля сировини, матеріалів, комплектуючих, виплата заробітної плати); реалізацією продукції (робіт, послуг); сплатою податків, обов'язкових відрахувань і зборів; забезпеченням спільної діяльності підприємств; отриманням і погашенням кредитів і сплатою відсотків за кредит кредитним установам.

Диверсифікація виробництва – одночасний розвиток багатьох безпосередньо не пов'язаних між собою виробництв в межах підприємства чи галузі, перехід від однопрофільного до багатопрофільного виробництва з широкою номенклатурою продукції, що випускається.

Добровільна сертифікація – сертифікація, яка проводиться на відповідність вимогам, які не є обов'язковими, за ініціативою суб'єктів господарювання на договірних засадах.

Договір (контракт, угода) – форма закріплення партнерських зв'язків, а саме: предмета договору, взаємних прав і обов'язків, наслідків порушення домовленостей.

Договір поставки – офіційна угода між партнерами на поставку виготовленої продукції в установлений термін, належного асортименту та якості зі своєчасною оплатою покупцем.

Договірні ціни – встановлюються за домовленістю між різними суб'єктами господарювання.

Домогосподарство (домашнє господарство) - сукупність осіб, які спільно проживають в одному житловому приміщенні або його частині, забезпечують себе всім необхідним для життя, ведуть спільне господарство, повністю або частково об'єднують свої кошти та витрачають їх. Ці особи можуть перебувати в родинних стосунках або стосунках свояцтва, не перебувати в будь-яких з цих стосунків або бути і в тих, і в інших стосунках. Домогосподарство може складатися з однієї особи.

Допоміжне виробництво – підрозділи підприємства, які призначені для обслуговування основного виробництва.

Дотація – державна виплата, яка надається в безповоротному порядку тій або іншій підприємницькій структурі, що зазнала економічної скрути за об'єктивних причин, такі виплати мають місце в сільськогосподарському виробництві.

Дохід – виручка від реалізації продукції, робіт і послуг.

Девальвація (від лат. de – пониження і valeo – мати значення, коштувати) – зниження курсу валюти країни по відношенню до твердих валют, міжнародних рахункових одиниць, зменшення реального золотого вмісту грошової одиниці. Девальвація може бути визнана урядом країни офіційно, в законодавчому порядку. При такій відкритій девальвації уряд перетворює її на засіб зміцнення своєї валюти шляхом вилучення з обігу частини грошової маси або обміну знецінених грошей. При прихованій девальвації відбувається знецінення паперових грошей, зниження їх золотого вмісту, але вилучення частини грошової маси з обігу не проводиться.

Економіка – наука про методи й способи ведення господарства, система суспільних відносин, що виникають в процесі створення матеріальних благ.

Економіка підприємства – наука про ефективність виробництва, шляхи і методи досягнення підприємством найкращих результатів при найменших витратах.

Економіка сільського господарства – це наука, яка вивчає дію об'єктивних економічних законів і форми їх прояву в сільськогосподарському виробництві. Ця наука досліджує дію економічних законів у сільськогосподарському виробництві з метою свідомого їх використання в інтересах суспільства; вивчає закономірності розвитку сільського господарства і окремих його галузей, а також різних форм і видів господарювання; узагальнює наукові досягнення та досвід передової практики в сільському господарстві, які дають змогу обґрунтувати напрями розвитку галузі.

Економічна діяльність підприємства – включає планування виробничо-господарської діяльності, облік витрат і виходу продукції, систему оплати праці, фінансову діяльність.

Еластичність попиту – ступінь зміни попиту на певну продукцію під впливом зміни ціни на неї.

Елементи витрат – це первинні однорідні витрати затрат на виробництво продукції; формуються відповідно до їх економічного змісту, є однаковими для всіх галузей і на їх основі складається кошторис витрат на виробництво.

Електроозброєність праці – співвідношення використаної електроенергії та середньорічної кількості працівників.

Електрооснащеність виробництва – співвідношення використаної в процесі виробництва електроенергії та посівної площі.

Енергоємність виробництва – співвідношення енергоресурсів підприємства та обсягу одержаної валової продукції.

Енергозабезпеченість господарства – це кількість енергетичних потужностей, що припадає на 100 га посівної площі.

Енергоозброєність праці – це кількість енергетичних потужностей, що припадає на одного середньорічного працівника.

Еталонний гектар – це умовна одиниця, яка відповідає оранці 1 га рілліза певних (еталонних) умов.

Ефект – отриманий результат.

Ефективність – співвідношення отриманих результатів і понесених витрат.

Загальна структура підприємства – характеризується сукупністю усіх виробничих, невиробничих та управлінських підрозділів підприємства.

Залишкова вартість основних фондів – це балансова вартість зменшена на суму зношення основного засобу виробництва.

Заробітна плата (оплата праці) – це грошовий вираз вартості робочої сили, який виступає у формі заробітку, виплаченого власником підприємства працівникові за виконану роботу.

Засоби виробництва – предмети і засоби праці.

Засоби праці – це річ або комплекс речей, за допомогою яких люди створюють продукцію, виготовляють товари чи надають послуги. До засобів праці відносять виробничі будівлі, землю, на якій їх розміщено, інструменти, машини, засоби сполучення і зв'язку тощо, а також предмети, призначені для зберігання продуктів праці (контейнери, цистерни та ін.).

Збитки – перевищення витрат над доходами (прибутками) підприємств, об'єднань чи організацій.

Збут готової продукції – один із аспектів діяльності підприємств, змістом якого є реалізація зробленої продукції з метою перетворення товарів на гроші і задоволення запитів споживачів.

Земельна рента – економічна форма реалізації права власності на землю (та її природні ресурси); частина прибутку, створеного в процесі підприємницької діяльності, яка виступає у формі плати за користування землею.

Земельні відносини – відносини, які складаються між суб'єктами підприємницької діяльності з приводу використання землі як основного засобу виробництва.

Землеволодіння – часткове привласнення конкретної ділянки землі окремою особою, групою осіб або державою.

Землекористування – фактичне використання даної ділянки землі окремою особою, кооперативом, громадською організацією, державою відповідно до найдоцільнішого використання її корисних властивостей.

Змінні витрати – витрати, що змінюються разом із зміною обсягу виробництва продукції; поділяються на пропорційні та непропорційні.

Зобов'язання – громадсько-правові відносини між сторонами (особами), які оформлені договором або випливають з дійсного законодавства, у зв'язку з чим одна сторона зобов'язана здійснити на користь іншої сторони певні дії.

Зовнішнє середовище – зовнішні умови та чинники здійснення підприємницької діяльності, що не залежать від підприємства, організації, але мають бути обов'язково враховані ними при розробці стратегії розвитку, бізнес-плану тощо.

Зовнішнє фінансування – фінансування за рахунок коштів, не пов'язаних з діяльністю підприємства (кредити, державні субсидії, дотації тощо).

Зовнішньоекономічна діяльність підприємства – сфера його господарської діяльності, пов'язана із виходом на зовнішні ринки та функціонуванням на них, створенням спільних підприємств, здійсненням валютно-фінансових та кредитних операцій.

Заборгованість – один з критеріїв оцінки фінансового стану господарюючого суб'єкта, що відображає позицію даного суб'єкта в кредитних стосунках з фінансовими інститутами (банки, інвестиційні фонди, страхові компанії і ін.) або іншими господарюючими суб'єктами або фізичними особами (наприклад, найнятими робітниками).

Завдаток – деяка грошова сума, яку одна сторона договору передає іншій стороні цього ж договору як доказ укладення договору, в рахунок виконання зобов'язань за ним і в забезпечення виконання зобов'язань за цим договором. В силу однієї зі своїх функцій, завдаток належить до забезпечень зобов'язань. У всіх випадках умова про передачу завдатку повинна повністю ідентифікувати гроші, які сплачуються як завдаток, саме як завдаток, тобто суми, передані в рахунок виконання зобов'язання за договором, на знак укладення цього договору і в забезпечення виконання зобов'язань за ним. Якщо таким чином суми не можна кваліфікувати, то вони вважаються авансом.

Імідж організації – її образ, який складається у клієнтів, партнерів, громадськості. Його основу створюють існуючий стиль внутрішніх та зовнішніх ділових та міжособових стосунків персоналу, офіційна атрибутика – назва, емблема, товарний знак.

Імідж продукту – поширене і достатньо стійке уявлення про відмінні або виключні характеристики продукту, які надають йому своєрідності та вирізняють з ряду аналогічних продуктів.

Імідж товару – стійкий образ товару, що може створюватися на основі самого товару або здійснення його післяпродажного обслуговування.

Імпорт – 1) ввезення у країну товарів іноземного виробництва; 2) завезення з-за кордону на комерційній основі товарів, призначених для споживання, капіталів, а також операцій (послуг) матеріального характеру, що здійснюються іноземними виробничими організаціями.

Інвестиції – довгострокові вкладення капіталу в об'єкти підприємницької діяльності з метою одержання прибутку.

Індекс споживчих цін – кількісне вираження зміни (підвищення, зниження) рівня цін на товари та послуги за принципом споживчого кошика, тобто необхідного для прожиття набору товарів. Ураховуються, насамперед, роздрібні

ціни, ціни на ринках, вартість послуг. Індекс споживчих цін дає змогу сформувати набір споживчого кошика – мінімальний та раціональний набір товарів для всіх груп населення з урахуванням працездатності та інших факторів, що впливають на рівень життя.

Індексація – спосіб збереження реальної величини грошових вимог та різних доходів в умовах інфляції.

Інновація – 1; нововведення, новинка. Виділяють конструкторське нововведення; нововведення, що заощаджує витрати на працю або капітал; нововведення, що зберігає живу працю, підвищує її продуктивність; стимулює новий вид виробництва; 2; втілення нових форм організації праці й управління, що охоплюють не тільки окреме підприємство, а й їх сукупність, галузь. Найбільш широко інновації використовуються в американському менеджменті.

Інноваційна діяльність підприємства – передбачає впровадження прогресивних технологій, високопродуктивної техніки, організаційних та інших нововведень.

Інноваційні процеси – це сукупність якісно нових, прогресивних змін, що відбуваються у виробничо-господарській системі; результатом інноваційних процесів є новинки в техніці, організації виробництва і праці, управління, а їх впровадження у господарську практику є нововведеннями.

Інтеграція – погоджений розвиток і взаємне доповнення підприємств, галузей народного господарства, регіонів і держав в інтересах більш ефективного використання ресурсів і більш повного задоволення потреб учасників цього процесу у відповідних товарах та послугах.

Інтенсифікація виробництва – особлива форма розвитку та економічного росту суспільного виробництва, що ґрунтується на використанні науково-технічних досягнень, застосуванні дедалі ефективніших засобів виробництва та досконаліших форм організації праці.

Інфраструктура – комплекс галузей, що обслуговують промисловість і сільське господарство, будівництво, енергетичне господарство, залізничний транспорт, зв'язок, водопостачання та каналізацію, загальну та професійну освіту, науку, медицину. Виділяють інфраструктуру виробничу та соціальну. До виробничої відносять транспорт, лінії електропередачі, зв'язок, матеріально-технічне постачання, галузі, пов'язані з водним забезпеченням, підприємства та організації наукового та інформаційного характеру, підприємства спеціального обслуговування. До соціальної: комплекс закладів народної освіти, навчально-виробничі комбінати, медичні заклади, служби з охорони праці та техніки безпеки, транспортних засобів, що призначені для обслуговування споживачів, сукупність відповідних галузей народного господарства (наукові, навчальні, спортивні, культурні та інші заклади, житлово-комунальне господарство, організації побутового обслуговування).

Інфраструктура ринку – система державних, приватних і громадських інститутів (організацій і установ), технічних засобів, що обслуговують інтереси суб'єктів ринкових відносин, забезпечують їх ефективну взаємодію.

Інфраструктура сільськогосподарського підприємства – сукупність галузей, які обслуговують і забезпечують нормальне функціонування основного виробництва і невиробничої сфери.

Калькуляція собівартості продукції (від лат. *рахувати, обчислювати*) - обчислення собівартості одиниці продукції або виконаних робіт за елементами витрат.

Капітал – сукупність матеріальних та грошових коштів, а також інтелектуальних здобутків, що використовуються в процесі виробництва та інших сферах діяльності з метою отримання прибутку. У більш вузькому значенні – активи фірми (підприємства) за мінусом її зобов'язань (заборгованості).

Капітал оборотний – частина промислового капіталу, яка повністю споживається протягом одного виробничого циклу, а значить, повністю переносить свою вартість на вироблену продукцію і повертається фірмі у грошовій формі після кожного кругообігу.

Капітал основний – частина промислового капіталу, яка зберігає свою натурально-речову форму протягом багатьох виробничих циклів, поступово зношується і частинами у міру зносу переносить свою вартість на готову продукцію, повертається фірмі у грошовій формі частинами після реалізації виробленої продукції.

Капітал статутний – початкова сума капіталу підприємства, яка визначена його статутом і формується за рахунок внесків засновників та емісії акцій.

Капітальні вкладення – інвестиції у відтворення основних фондів і на приріст матеріально-виробничих запасів; вони є реальними (виробничими) інвестиціями і здійснюються у формі нового капітального будівництва, технічного переозброєння, реконструкції та розширення діючих виробничих об'єктів і об'єктів соціальної інфраструктури підприємства.

Кількісний аналіз в економічних дослідженнях – аналіз, який застосовують для виявлення та вивчення закономірностей розвитку суспільного виробництва та опрацювання, обґрунтування й реалізації планів.

Колективний договір – угода між трудовим колективом в особі профспілки та адміністрацією (або власником підприємства), яка регулює їх виробничі, економічні і трудові відносини, щорічно переглядається і затверджується.

Комерційна діяльність – діяльність, збут, купівля, заготівля тощо, орієнтована на одержання прибутку. Включає систему цілеспрямованих заходів, процедур та видів робіт, що пов'язані із забезпеченням рентабельного функціонування в умовах товарно-грошових відносин.

Комерційні витрати – витрати підприємства, пов'язані з реалізацією (збутом) виробленої ним продукції.

Комерційний ризик – можлива ситуація, яка завдає матеріальних збитків, втрат. У комерційній діяльності, як правило, здійснюється страхування комерційних ризиків від несумлінних партнерів, форс-мажорних обставин і багатьох інших ситуацій.

Комерційний розрахунок – метод господарювання шляхом співвіднесення у грошовій формі витрат і результатів господарської діяльності. Використовується підприємцями та підприємствами з метою одержання максимального прибутку при мінімальних витратах капіталу. Комерційний ризик обумовлений всеохоплюючим характером товарного виробництва і стихійною дією закону в умовах конкурентної боротьби на ринку товарів.

Комерція в сфері товарного обігу – сукупність процесів і операцій, спрямованих на здійснення купівлі-продажу товарів із метою задоволення купівельного попиту й отримання прибутку.

Комерційна діяльність – складова підприємництва.

Комерційні процеси – це процеси, спрямовані на здійснення актів купівлі-продажу з метою одержання прибутку і пов'язані зі зміною форм вартості.

Комплексні виробничі витрати – складаються з сукупності різнорідних витрат і включаються в собівартість продукції однією (комплексною) статтею.

Комплексні показники якості продукції – одночасно характеризують кілька властивостей продукції; згідно з ними продукцію поділяють на сорти, класи, марки.

Конкурент – 1) особа (група осіб), фірма чи підприємство, що мають специфічні інтереси в будь-якій сфері діяльності і здійснюють її на загальних підставах з іншими підприємцями; 2) товаровиробник, розширення або збереження обсягів діяльності якого призводить до зменшення ринкової частки іншого товаровиробника.

Конкурентна боротьба – способи поведінки конкуруючих фірм на ринку з метою реалізації ними конкурентних переваг.

Конкурентоздатність компанії – може бути виражена через п'ятирівневу ієрархію факторів. На другому рівні цієї ієрархії конкурентоздатність повинна бути підкріплена трьома найважливішими факторами — здатністю до розвитку, виробничими і збутовими потужностями. На третьому рівні ієрархії конкурентоздатність визначається вибором стратегії. Стратегія конкурентної боротьби спрямована на поліпшення чи збереження позицій фірми на ринку – частки проданих фірмою товарів, байдуже – давно вироблених чи нових. Наприклад, японські суднобудівники диверсифікували виробництво, запровадивши сфери, що використовують новітню технологію. Це викликало синергетичний ефект і позначилося на посиленні конкурентоздатності в суднобудуванні, а також стабілізувало продаж. На четвертому рівні ієрархії конкурентоздатність визначається вмінням практиці три перших фактори конкурентоздатності компанії. На п'ятому рівні – результати діяльності компанії в попередньому періоді. Тут особливо важливий прибуток компанії як джерела

ресурсів боротьби за ринок. Чим більший прибуток, тим вища конкурентоздатність, і навпаки, чим вище конкурентоздатність, тим більший прибуток.

Конкурентоспроможність – можливість здійснювати свою діяльність за умов відкритого ринку і залишатися тривалий час прибутковим. Існує чотири основних фактори, що визначають рівень конкурентоспроможності: технологія, наявність капіталів, людських ресурсів, стан зовнішньоекономічної діяльності.

Конкурентоспроможність продукції – споживчі властивості товару, які відрізняють його від товару конкурента за ступенем їх відповідності конкретним потребам та з урахуванням витрат на їх задоволення.

Конкуренція – економічне суперництво між відокремленими виробниками продукції, робіт, послуг щодо задоволення інтересів, пов'язаних із продажем продукції, виконанням робіт, наданням послуг одним і ти же споживачам; боротьба між підприємствами за більш вигідні умови виробництва і збуту товарів тощо.

Конкуренція досконала (чиста) – умови ринку, на якому існує безліч покупців і продавців, однорідність продукції, що продається, ґрунтовне знання агентами господарської діяльності, її характеристик, вільний доступ фірми на ринок.

Конкуренція монополістична – умови ринку, які передбачають диференціацію продукту, пов'язану або з особливостями самого продукту (якість, марка, упаковка), або з місцезнаходженням продавців чи з особливими послугами, що супроводжують продаж товару.

Конкуренція олігополістична – умови ринку, на якому однорідну продукцію (або близькі субінститути) продають декілька (два-три) продавців.

Консалтинг – діяльність, пов'язана з консультуванням з широкого кола питань економічної діяльності підприємств, фірм, організацій. Консалтингові фірми надають послуги з дослідження та прогнозування торговельних і політичних умов, із розробок техніко-економічних обґрунтувань різних об'єктів, проведення комплексних маркетингових досліджень, програм, експортної стратегії тощо.

Консорціум – тимчасове статутне об'єднання промислового і банківського капіталу для реалізації певної підприємницької ідеї та досягнення спільної мети (можуть бути національні, міжгалузеві, міжнародні).

Консорціуми дослідницькі – організаційна форма співробітництва промислових фірм та інших організацій, що використовується при проведенні великомасштабних НДДКР. Дослідницькі консорціуми формуються на практиці двох видів: у виді координаційного центру (секретаріату) і міжфірмового науково-дослідного центру. Секретаріат являє собою організацію, що координує виконання спільних НДДКР компаніями, університетами й урядовими лабораторіями. Секретаріат вишукує і розподіляє засоби для виконання науково-дослідних робіт у лабораторіях – учасниках консорціуму (в окремих випадках залучаються й інші організації), координує та контролює виконання цих робіт відповідно до плану. Консорціуми, створені за типом міжфірмових науково-дослідних центрів, мають

власну науково-дослідну базу. У центрах працюють або постійні співробітники, або вчені, що відряджаються учасниками консорціуму. Секретаріати і міжфірмові науково-дослідні центри можуть працювати як на постійній, так і на тимчасовій основі. Створення консорціуму забезпечує його учасникам такі можливості: виконання досліджень, які не можна було проводити самостійно внаслідок значних витрат і ризику; розподіл витрат на виконання досліджень між кількома фірмами-учасниками консорціуму; об'єднання фірмами-учасниками дефіцитних людських і матеріальних ресурсів для виконання досліджень.

Контракт – 1) договір, підряд, угода, в якій визначені взаємні зобов'язання осіб, що домовляються. У практичній діяльності використовують контракти: купівлі-продажу, бартерні; простий компенсаційний, довгостроковий; без обумовленого терміну дії та ін. Наприклад, контракт купівлі-продажу містить такі основні умови: найменування та кількість товару, що буде постачатися; спосіб визначення якості товару; терміни та місце постачання; умови платежу; порядок здачі та прийому товару; умови щодо гарантій та санкцій, про арбітраж; юридичні адреси сторін; підписи сторін, що домовляються; 2) угода обов'язкового характеру, за якою одна сторона бере зобов'язання купити в іншій стороні чи продати їй обумовлену кількість товару. Зазвичай цей документ є договором купівлі-продажу товарів чи послуг із переходом прав власності від продавця до покупця.

Концентрація виробництва – зростання кількості великих підприємств і зосередження на них якомога більшої кількості засобів виробництва, працівників, що випускають продукцію, а також збільшення питомої ваги великих компаній у промисловості. Напрямок концентрації виробництва – горизонтальна інтеграція, вертикальна інтеграція, диверсифікованість.

Кон'юнктура – 1) стан, що склався, тимчасова ситуація у будь-якій галузі суспільного життя, що впливає на кінцеві результати; 2) сукупність певних умов, збіг обставин, стан речей, що здатні впливати на вирішення і розв'язання якої-небудь справи, питання тощо.

Кон'юнктура економічна – сукупність ознак, що характеризують поточний стан економіки країни або світового господарства, окремої галузі, регіону чи ринку товарів у певний період.

Кон'юнктура ринку – визначене в часі та просторі певне співвідношення попиту і пропозиції, що формується як сукупність товарно-грошових пропорцій під впливом конкретної комбінації діючих чинників.

Кооператив – добровільне об'єднання громадян, які на пайових засадах спільно займаються певним видом господарської діяльності.

Кооперація праці – форма організації праці, при якій велика кількість людей спільно бере участь в одному й тому ж або в різних, але пов'язаних між собою процесах праці.

Корисний ефект – віддача об'єкта, інтегральний показник як система окремих показників якості об'єкта, які використовуються в конкретних умовах

(показники призначення, надійності, екологічності, ергономічності та ін.), що задовольняють конкретну потребу. Тобто корисний ефект – це сукупність властивостей об'єкта, які використовуються для виконання конкретної роботи конкретним споживачем, а якість – це потенційний корисний ефект для кількох груп споживачів. Корисний ефект використання об'єкта конкретним споживачем, як правило, менший від інтегрального показника якості об'єкта. Корисний ефект – це один бік об'єкта (товару). З другого боку стоять сукупні витрати за життєвий цикл об'єкта, які, як правило, обов'язково треба нести, щоб отримати від об'єкта корисний ефект.

Кредит – позика на певний строк у грошовій або товарній формі на умовах повернення і сплати відсотків за користування.

Кредитор – 1) учасник кредитних відносин, що виступає суб'єктом, який видає позичку; сторона того чи іншого зобов'язання, на користь якої боржник повинен здійснити певні дії: передати майно, сплатити гроші тощо. Кредит може бути держава, банк, підприємство, громадянин. Рушійним мотивом надання позички є одержання позичкового відсотка; 2) людина, котрій винні гроші.

Кредиторська заборгованість – кошти, які мають повернути підприємства, організації та громадяни іншим підприємствам.

Кредитоспроможність – наявність передумов для одержання позичок, спроможність повернути їх. Кредитоспроможність позичальника визначається показниками, які характеризують його обов'язковість при розрахунках за раніше одержаними кредитами, його поточне фінансове становище і перспективи змін, спроможність при необхідності мобілізувати грошові кошти з різних джерел. Стосовно підприємств кредитоспроможність може вимірюватися показниками ліквідності балансу або окремих видів активів.

Купівельна спроможність – 1) купівельна спроможність населення – наявна сума грошей, ураховуючи заощадження, за які населення може придбати товари й одержати послуги; 2) купівельна спроможність грошей – обсяг матеріальних благ або послуг, які можна придбати за певну грошову одиницю в різні періоди часу.

Лізинг – довгострокова оренда машин, обладнання, транспортних засобів, споруд виробничого призначення, яка фіксується у відповідному договорі між орендодавцем і орендарем; вартість лізингу формується за рахунок регулярних платежів, що охоплюють амортизаційні відрахування і проценти за кредит.

Лізинг оперативний – задача в короткострокову оренду транспортних засобів, будівельної техніки, приладів, апаратури й інших видів технічних засобів. Особливості даної форми лізингу полягають у тому, що термін договору оперативного лізингу завжди коротший, ніж нормативний термін служби майна, і лізингові платежі не покривають повної вартості майна. Тому розміри лізингових платежів завжди набагато вищі, ніж у фінансовому лізингу.

Лізинг поворотний – виражає сукупність взаємин контрагентів у рамках двосторонньої лізингової угоди. Підприємство має устаткування, але йому не

вистачає засобів для виробничої діяльності. Тоді воно знаходить лізингову компанію і продає їй своє майно, а остання, у свою чергу, здає його в лізинг тому самому підприємству, яке тепер уже виконує роль лізингоодержувача.

Лізинг прямий – у даному разі виробник устаткування самостійно, без послуг посередника здає об'єкт в оренду, тобто постачальник і лізингодавець – це одна й та сама особа. Має місце двостороння лізингова угода.

Лізингова угода – 1) являє собою лізингову угоду в рамках тристоронньої угоди, за якої лізингова фірма (орендодавець) купує у виробника (власника) майно на вибір клієнта (орендаря), що і передається в розпорядження (оренду) останньому; 2) оформляється лізинговим контрактом, що включає суму і термін дії угоди, розмір орендної плати, процентну ставку, залишкову вартість майна по закінченні терміну оренди, протокол приймання майна орендарем від виготовлювача (колишнього власника) умов страхування майна, періодичності платежів, варіантів володіння майном по закінченні терміну оренди, повні платіжні й юридичні реквізити сторін, додаткові умови та ін.

Ліквідаційна вартість основного капіталу – вартість матеріальних цінностей, які ліквідуються, за вирахуванням витрат, пов'язаних з їх ліквідацією.

Ліквідність – спроможність підприємств своєчасно виконувати свої грошові боргові зобов'язання.

Ліцензія – дозвіл, який надається державними органами юридичним і фізичним особам на здійснення певних видів діяльності за обумовлену плату.

Ліцензія генеральна – привілей, що надається урядом у вигляді формального дозволу на експорт товарів нестратегічного призначення у певній країні, який не вимагає фактичного оформлення ліцензійних документів.

Ліцензія зворотна – надання права на вдосконалення використання об'єкта техніки чи технології, розроблених ліцензіаром. Умови ліцензії зворотної оформляються у вигляді відповідного контракту на основну ліцензійну угоду.

Макроструктура ринку – співвідношення попиту і пропозиції за товарними групами, тобто видами товарів (послуг), що об'єднались спільністю функціонального призначення та відокремились у самостійні виробництва під впливом суспільного розподілу праці і спеціалізації підприємств. Термін стосується також фінансового, кредитного і грошового ринків.

Мале підприємство – підприємство будь-якої галузі, у якому середньо облікова чисельність працюючих за звітний рік не перевищує п'ятдесяти осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей період не перевищує суми, еквівалентної п'ятистам тисячам євро за середньорічним курсом Національного банку щодо гривні.

Маржинальний прибуток – це постійні витрати і операційний прибуток, тобто прибуток від продажу продукції. Маржинальний прибуток є верхньою межею прибутку при зміні величини постійних витрат.

Маркетинг – система організації діяльності сучасного підприємства, фірми, в процесі товарного відтворення, у якій в основу прийняття господарських рішень

покладені вимоги ринку, реальні запити, потреби покупців у товарах і послугах та виробничо-збутові можливості даного підприємства чи фірми.

Материнська компанія – це компанія, що включає в себе тільки ті підприємства, контрольним пакетом акцій яких (від більш 50 до 100%) вона володіє. Підприємства, що входять до складу материнської компанії, називаються філіями, на відміну від дочірніх і асоційованих компаній, в яких материнська компанія володіє відповідно від 20 до 50% і від 0 до 20% акцій.

Матеріаловіддача – показник, обернений до матеріаломісткості; визначається відношенням обсягу виготовленої продукції до величини спожитих матеріальних ресурсів.

Матеріаломісткість продукції – показник, що відображає кількість спожитих матеріальних ресурсів у натуральному або грошовому виразі на одиницю продукції; поділяється на абсолютну, питому, загальну.

Менеджер – професійний керуючий, який має спеціальну підготовку і здійснює керівництво підприємством.

Менеджмент – управління виробництвом, система стратегій, принципів, методів, засобів, функцій і форм управління виробництвом з метою підвищення його ефективності та збільшення прибутку.

Методи калькулювання собівартості продукції – способи, прийоми збирання, групування в обліку інформації про виробничі витрати і обчислення фактичної собівартості одиниці продукції для контролю за витратами підприємства; можуть бути – нормативними, параметричними, розрахунково-аналітичними.

Методи оцінки якості продукції – способи і джерела одержання інформації про якісні характеристики продукції; поділяються на: органолептичний, лабораторний, економіко-статистичний.

Методи планування – способи встановлення планових показників: ресурсний, статистичний, факторний, балансовий, економіко-математичні, графоаналітичний.

Методи прогнозування собівартості продукції – способи розрахунків собівартості нової продукції на ранніх стадіях її розробки; найбільш розповсюдженими є метод питомих ваг, графоаналітичний, бальний, кореляційний.

Методи управління – способи управлінського впливу, в основі яких лежать закони, закономірності і принципи суспільного виробництва, науково-технічний рівень розвитку підприємства, соціальні, психологічні і правові відносини між людьми.

Місія підприємства – комплексна мета, для якої підприємство створене і функціонує на ринку.

Модернізація – удосконалення, поліпшення об'єкта, приведення його у відповідність із новими вимогами ринку та нормативами.

Модернізація основних засобів – передбачає вдосконалення діючого устаткування з метою запобігання механіко-економічного старіння та підвищення механіко-експлуатаційних параметрів до рівня сучасних вимог виробництва.

Монополія – 1) виключне право, що надається державі, підприємству чи фізичній особі на здійснення певної діяльності; ринкова ситуація, коли певний товар постачається єдиним виробником; 2) комплекс спостережень і досліджень, які стосуються змін у навколишньому середовищі, викликаних діяльністю людини, з метою одержання необхідної інформації для розробки програми та прийняття рішень; 3) систематичне відстеження, вивчення стану соціальних явищ і процесів, зіставлення результатів постійних спостережень для одержання обґрунтованих уявлень про їх дійсний стан, тенденції розвитку.

Монополія природна – підприємство або галузь, чії витрати на одиницю продукції знижуються в межах виробництва всієї продукції. Отже, окреме підприємство, монополія може налагодити виробництво ефективніше, ніж певна кількість підприємств.

Накладні витрати – витрати, пов'язані з обслуговуванням виробництва, утриманням апарату управління підприємства та створенням необхідних умов праці.

Натуральне виробництво – господарство, в якому продукти праці призначаються для задоволення власних потреб безпосередніх виробників життєвих благ, для внутрішньогосподарського споживання.

Натуральні показники – статистичні показники, виражені в одиницях розрахунку або фізичних одиницях виміру (лінійних, площ, об'єму, ваги, потужності, поштучно тощо).

Науково-технічна революція (НТР) – стрибок у розвитку продуктивних сил суспільства, їх перехід у якісно новий стан на основі докорінних змін у системі наукових знань.

Науково-технічний прогрес (НТП) – неперервний процес одержання і нагромадження наукових знань, їх матеріалізація в елементи техніки, впровадження останньої у виробництво й інші сфери життя.

Національна економіка – багатогалузева система господарства країни, що забезпечує задоволення суспільних потреб.

Невиробнича сфера – галузь діяльності людей, результатом якої є різні послуги, що задовольняють потреби суспільства та окремих його членів і пов'язані зі створенням доданої вартості. До невиробничої сфери відносять житлово-комунальне господарство та побутове обслуговування, пасажирський транспорт; зв'язок; охорону здоров'я, фізичну культуру та соціальне забезпечення; освіту, культуру та мистецтво; кредитування та державне страхування; державний апарат з його органами; громадські організації тощо.

Невиробничий капітал – капітал невиробничої сфери підприємства.

Незавершене виробництво – продукція, яка перебуває на різних стадіях виробничого циклу.

Неплатоспроможність – неспроможність підприємства своєчасно платити за своїми фінансовими зобов'язаннями.

Непрямі витрати – витрати, що пов'язані з виготовленням різних виробів і не можуть бути прямо віднесені на той чи інший вид продукції (наприклад, заробітна плата управлінського та обслуговуючого персоналу, витрати на утримання й експлуатацію основних фондів тощо).

Новація – новий порядок, звичай, метод, винахід, явище. З моменту прийняття до розповсюдження новинка поліпшеної якості – стає нововведенням (інновацією).

Номенклатура виробів – перелік назв окремих видів продукції.

Норма витрат матеріалів – гранично допустима кількість сировини, матеріалів, палива, енергії, яка може бути використана для виробництва одиниці продукції визначеної якості.

Норма прибутку – відношення прибутку, одержаного за певний період часу, до вкладеного капіталу.

Нормативи праці – це розрахункові значення (розмір) витрат праці(часу) на виконання окремих елементів (комплексів) робіт, обслуговування одиниці обладнання робочого місця, бригади, структурного підрозділу тощо, а також чисельність працівників, необхідних для виконання виробничих, управлінських функцій або обсягу робіт, прийнятого за одиницю виміру, залежно від конкретних організаційно -технічних умов та факторів виробництва.

Нормативний термін служби основних фондів – встановлений період, протягом якого засоби праці повинні перенести свою вартість на готовий продукт.

Норми часу – це розмір витрат робочого часу, встановлений для виконання одиниці роботи працівником або групою працівників відповідної кваліфікації в певних організаційно-технічних умовах.

Ноу-хау (з англ. знати як) – право на набутий виробничий, організаційно-господарський, комерційний досвід, технологічні рішення, технічну інформацію, що дають економічну вигоду підприємству.

Неплатоспроможність – неспроможність суб'єкта підприємницької діяльності виконати платіжні зобов'язання, строк сплати яких настав, пов'язана з браком активів у ліквідній формі.

Оборотний капітал – частина виробничого капіталу підприємства, який бере участь у процесі виробництва протягом одного виробничого циклу, втрачає свою натурально-речову форму і повністю переносить свою вартість на продукт, що створюється.

Оборотні кошти підприємства – сукупність грошових коштів підприємства, вкладених в оборотні фонди та фонди обігу.

Оборотність оборотних коштів – рух оборотних коштів, в якому грошові авансуються на утворення виробничих запасів, незавершене виробництво, створення запасів готової продукції, для розрахунків з партнерами і заново повертаються на підприємство в початковій грошовій формі.

Операційні витрати – 1) витрати на утримання спеціалізованих організацій, до функцій яких входить проведення заходів загальнодержавного характеру; 2) витрати об'єднань, підприємств, безпосередньо пов'язані з розширенням виробництва, які не входять в собівартість продукції; 3) основні витрати бюджетних установ, які відображають специфіку їх діяльності.

Операційний дохід – валовий прибуток мінус затрати, які не можуть бути віднесені на певний продукт (продаж, загальні та одностроківі витрати).

Операційний прибуток – балансовий прибуток, скоригований на різницю інших операційних доходів та операційних витрат; до інших операційних доходів належать доходи від оренди майна, реалізації оборотних активів, операційних курсових різниць, відшкодування раніше списаних активів тощо.

Операційні витрати – витрати операційної діяльності підприємства, тобто його основної діяльності, пов'язаної з виробництвом та реалізацією продукції (робіт, послуг), яка забезпечує основну частку його доходу.

Оплата праці – грошовий вираз вартості і ціни робочої сили, який виплачується працівникові за виконану роботу або надані послуги і спрямований на мотивацію досягнення бажаного рівня продуктивності праці.

Організаційна структура управління – це форма системи управління, яка визначає склад, взаємодію та підпорядкованість її елементів (виробничих і управлінських підрозділів); у практиці господарювання застосовують кілька типових структур управління: лінійну, функціональну, лінійно-штабну, дивізіональну, матричну.

Організація – 1) ознака (властивість) явищ, речей, подій, що розглядаються як система, який визначає взаємозалежну поведінку частин цілого; 2) форма об'єднання людей для їх спільної діяльності в рамках структури; установа, покликана виконувати задані функції, вирішувати встановлене коло завдань, наприклад, школа, інститут, банк, урядова установа; 3) процес делегування завдань і повноважень (звичайно підлеглим) для досягнення цілей організації, див. функції організації.

Оренда – передача майна в строкове володіння і користування за відповідну орендну плату з його відшкодуванням і поверненням. Або: 1) тимчасове володіння майном на умовах, що встановлюються в угоді між власником майна та особою, в користування якої це майно передається (орендар). В оренду можуть бути надані земля, підприємства, об'єднання, організації, структурні підрозділи об'єднання, виробництва, цехи, окремі будівлі, споруди, устаткування, транспорт та інші матеріальні цінності. Виділяють три основні види оренди: підприємство (внутрішньо-господарська, колективний підряд), сімейна та індивідуальна. За терміном розрізняють такі види: короткострокову (рейтинг), середньострокову (хайринг) і довгострокову (лізинг); 2; надання чи прийняття у тимчасове користування, володіння і користування різними майновими об'єктами за визначену плату на договірних засадах. Відрізняється від договору купівлі-продажу, за яким право власності на товар переходить від продавця до покупця.

Оренда зберігає за орендодавцем право власності за здане в оренду майно, даючи орендарю лише право на його використання. По закінченні терміну оренди можливе придбання майна орендарем.

Орендар – особа (юридична або фізична), яка бере в оренду майно для користування ним.

Орендна плата – регулярні платежі орендодавачу за здане в оренду майно, яке використовується протягом терміну оренди.

Орендне підприємство – вид підприємства, яке створюється після укладання договору оренди між державним органом і організацією орендарів.

Основне виробництво – галузі матеріального виробництва, де безпосередньо виготовляються предмети споживання і засоби виробництва.

Основні виробничі витрати – витрати, безпосередньо пов'язані з технологією виготовлення продукції.

Основний капітал – засоби праці виробничого і невиробничого призначення (будівлі, споруди, машини, передавальні пристрої, інвентар та ін.), які беруть участь у процесі виробництва протягом багатьох циклів, зберігають свою натурально-речову форму і частинами переносять свою вартість на продукт, що створюється шляхом амортизаційних відрахувань.

Пасивна частина основних фондів – та їх частина, яка забезпечує нормальні умови для здійснення процесу виробництва (будівлі, споруди), але безпосередньої участі у виробничому процесі не бере.

Первісна вартість основних фондів – зміна вартості основних фондів на момент їх придбання та взяття на баланс.

Переоцінка основних фондів – зміна вартості основних фондів з метою приведення її у відповідність до нових умов відтворення.

Період окупності інвестицій – показник ефективності інвестицій, який характеризує термін, протягом якого вони окуповуються повністю; розраховується діленням загальної суми інвестицій на середньорічний грошовий потік, приведений до реальної вартості.

Персонал підприємства – сукупність постійних працівників, які отримали необхідну професійну підготовку та (або) мають практичний досвід і навички роботи.

Підприємець – особа, яка здійснює підприємницьку діяльність; суб'єкт пошуку і реалізації нових можливостей у генеруванні, освоєнні новаторських ідей, розробці якісних продуктів і технологій, здійсненні нововведень і опануванні перспективними факторами розвитку, знаходженні нових способів обслуговування споживачів, пошуку нових сфер прикладання капіталу.

Підприємництво – самостійна ініціативна, систематична, на власний ризик діяльність, що передбачає виробництво продукції, виконання робіт чи надання послуг з метою отримання прибутку.

Підприємство – організаційно відокремлена й економічно самостійна господарська ланка, що має права юридичної особи та спеціалізується на виготовленні продукції, виконанні робіт чи наданні послуг.

Питомі витрати – розрахункові середні витрати окремих видів сировини, матеріалів, палива, енергії на одиницю виготовленої продукції.

Планування – процес встановлення цілей підприємства на певний період і вибору способів їх досягнення. Крім того, одна з найважливіших функцій керівника, що містить прогнозування майбутнього розвитку і вироблення способів реалізації цього майбутнього. В уявленні класичного менеджменту плани повинні бути уніфіковані по вертикалі так, щоб завдання на нижчих рівнях структури логічно випливали з планів, вироблених на самому верху. Така ж чітка координація планів істотна для єдності по горизонталі всіх підрозділів – виробничого, фінансового чи збутового.

Плата за землю – вид податку, величина якого визначається на основі кадастрової оцінки землі; залежить від розміщення та якості земельної ділянки; стягується із суб'єктів господарювання у формі земельного податку або орендної плати.

Платоспроможність – здатність підприємства виконувати свої коротко- та довгострокові боргові зобов'язання за рахунок власних коштів. Оцінка платоспроможності є одним з основних факторів, які впливають на форми й умови комерційних угод як у сфері національного господарства, так і у сфері міжнародних відносин. Визначається платоспроможність за допомогою системи норм і коефіцієнтів, які враховують фактичні та потенційні фінансові ресурси учасника платіжного обігу, співвідношення його поточних грошових надходжень і платежів.

Повна собівартість – всі витрати підприємства на виробництво й реалізацію продукції, виражені у грошовій формі.

Податки – обов'язкові нормовані платежі до державних або місцевих бюджетів, що їх вносять фізичні та юридичні особи.

Податкова політика – важіль державного регулювання економіки, який полягає у встановленні ставок оподаткування суб'єктів підприємництва, доходів фізичних осіб та ін.

Податок на додану вартість – частина новоствореної вартості, яка сплачується до Державного бюджету України на кожному етапі виробництва продукції, виконання робіт і надання послуг.

Позавиробничі (комерційні) витрати – витрати, що пов'язані з відвантаженням та реалізацією (збутом) продукції.

Попит – представлена на ринку потреба в життєвих засобах, що визначається кількістю тих чи інших товарів і послуг, які споживачі можуть придбати за цінами, що склалися на ринку.

Посередник – 1) особа, фірма, організація, що перебуває між виробником та споживачем товарів та сприяє їх взаєминам. У юриспруденції до посередників

відносять особу чи фірму, організацію, які допомагають продавцям та споживачам укласти та виконувати контракти; 2) юридична або фізична особа, що знаходиться посередині між іншими контрагентами комерційного процесу і виконує функції їхнього зведення один із одним для обміну товарами, послугами та інформацією. У ролі контрагентів, як правило, виступають виробники товарів, оптові й роздрібні споживачі.

Послуга – будь-який захід, який одна сторона може надати іншій, що переважно не сприймає на дотик і не призводить до володіння будь-чим. Послуги інжинірингові – один із видів науково-технічної продукції, що реалізується за договірними цінами. Ціна таких послуг може бути одноразовою, вказаною в протоколі, чи прогресивно-змінюваною, залежно від економічного ефекту, одержаного від впровадження рекомендації чи характеру виробництва. За кордоном послуги інжинірингові надають спеціальні фірми, що обслуговують підприємства найбільш прогресивних галузей, де процес впровадження є найбільш трудомісткий, життєвий цикл продукції нетривалий.

Послуги інформаційно-комерційні – організація комерційної діяльності у сфері передачі інформації із замовлень клієнтів про стан ринкової кон'юнктури, необхідних даних про стан основних конкурентів, обсяг їхньої діяльності щодо закупівлі та реалізації товару, рівнів його якості, основні канали просування товарів, а також дані про фінансовий стан і надійність партнерів та багато інших даних, необхідних для всіх учасників ринкового обігу. Для надання послуг інформаційно-комерційних потрібно створити інтегровані дані у формі банків комерційної інформації.

Послуги комерційні – сукупність посередницьких, комісійних, рекламних, інжинірингових, інформаційно-комерційних та інших видів послуг, пов'язаних із закупівлею, продажем і просуванням товарів від виготовлювача до кінцевого споживача.

Послуги комісійні – різновид посередницьких послуг, що надаються на основі комісійної угоди, відповідно до якої власник товару (комітент) доручає торговому посереднику (комісіонеру) продати або закупити певну партію товару. Специфіка комісійних послуг полягає в тому, що посередник, який здійснює закупівлю чи продаж товару, не стає його власником, а діє винятково в рамках комісійної угоди.

Послуги науково-консультативні – реалізація послуг для замовників, що мають недостатньо послуг по розробці методичних рекомендацій, економічних і технічних рішень, у створенні й оформленні нових фірм на ринку, їхньої ліквідації, розробці бізнес-планів, бізнес-карт, навчанні, перепідготовці кадрів і проведенні наукових стажувань. Усі ці напрями посередницької діяльності об'єднані у світовій практиці загальним поняттям «консалтингові послуги».

Постачальник – підприємство (фірма), організація, установа або індивідуальний виробник, що відпускає свою продукцію покупцям.

Постачання – передача однією організацією (постачальником) іншій (замовнику) партії продукції у визначені терміни.

Постійні витрати – витрати підприємства, які безпосередньо не залежать від обсягу виробництва продукції в певних межах; включають видатки на управління, страхування, охорону підприємства, утримання й експлуатацію будівель та споруд тощо.

Поточна продукція – це продукція, одержана одночасно з основним (цільовим) продуктом, тобто в єдиному технологічному процесі. Ця продукція за якістю відповідає встановленим стандартам або технічним умовам, приймається відділом технічного контролю і призначається для подальшої переробки або відпуску стороннім підприємствам.

Праця – цілеспрямована, свідома діяльність людини, спрямована на створення необхідних для задоволення особистих і суспільних потреб матеріальних і духовних благ, а також інша діяльність, обумовлена суспільними потребами.

Праця приватна – праця відособленого і незалежного товаровиробника, внаслідок чого його конкретна праця виступає як безпосередньо приватна.

Праця суспільна – прихована відособлена праця товаровиробників у сфері виробництва, яка виявляється лише на ринку, де товари обмінюються, тобто коли конкретні види праці зводяться до абстрактної.

Предмети праці – об'єкти, на які спрямована праця людей з метою одержання в процесі виробництва готової продукції.

Прибуток – основний результат діяльності підприємства, різниця між виручкою (доходом) від реалізації продукції та повною собівартістю продукції.

Прибуток балансовий – загальна сума прибутку підприємства з усіх видів виробничої і невиробничої діяльності за певний період часу (найчастіше за рік), що відбивається в балансі.

Прибуток валовий – різниця між виручкою від реалізації продукції, робіт, послуг і фактичною їх собівартістю.

Прибуток чистий – прибуток, що залишається після сплати (з суми валового прибутку) законодавчо встановлених податків.

Прискорена амортизація – метод визначення амортизації основних фондів за нормами, які перевищують офіційно затвержені норми амортизаційних відрахувань.

Прогноз – передбачення на основі наявних даних напряму, характеру й особливостей розвитку та закінчення явищ і процесів у природі й суспільстві.

Прогнозування – процес наукового обґрунтування тенденцій та напрямків розвитку підприємства, можливих кількісних і якісних змін його стану в майбутньому, а також альтернативних шляхів і строків досягнення пріоритетних цілей.

Продаж послуг (робіт) – будь-які операції цивільно-правового характеру з надання послуг (результатів робіт), надання права на користування або

розпорядження товарами, у тому числі нематеріальними активами, а також з надання будь-яких інших, ніж товари, об'єктів власності за компенсацію, а також операції з безоплатного надання послуг (робіт). Продаж послуг (результатів робіт), зокрема, включає надання права на користування або розпорядження товарами у межах договорів оренди (лізингу), продаж, ліцензування або інші способи передачі права на патент, авторське право, торговий знак, інші об'єкти права інтелектуальної, у тому числі промислової власності.

Продуктивність праці – показник, що характеризує її ефективність і показує здатність працівників випускати певну кількість продукції за одиницю часу.

Продуктивні сили – засоби виробництва і трудові ресурси, що їх використовують у виробництві.

Прямі витрати – витрати, що їх віднесено безпосередньо на виробництво конкретних видів продукції, тобто ті, що прямим способом включаються в собівартість виробів.

Прямі інвестиції – вкладення капіталу в певні об'єкти самим інвестором без участі фінансових посередників.

Портфельні інвестиції – різновид іноземних інвестицій, що передбачає вкладення капіталу в цінні папери, які не дають інвестору права реального контролю за об'єктом інвестування.

Паритет купівельної спроможності (англ. purchasing power parity) – співвідношення двох або декількох грошових одиниць, валют різних країн, що встановлюється за їх купівельною спроможністю стосовно певного набору товарів і послуг. Відповідно до теорії про паритет купівельної спроможності, на одну і ту ж суму грошей, перераховану за поточним курсом в національні валюти, в різних країнах світу можна придбати одну і ту ж кількість товарів і послуг за відсутності транспортних витрат і обмежень з перевезення. Під паритетом купівельної спроможності може матися на увазі також фіктивний обмінний курс двох або декількох валют, розрахований на основі їх купівельної спроможності безвідносно до певного набору товарів і послуг.

Реалізована продукція – продукція, що відвантажена споживачам і за яку кошти надійшли на розрахунковий рахунок підприємства-постачальника або мають надійти у зазначений термін.

Резервний фонд – джерело зарезервованих коштів як частини прибутку для покриття можливих збитків підприємства (фірми) в процесі фінансово-господарської діяльності.

Реклама – спеціальна інформація про осіб чи продукцію, яка розповсюджується в будь-якій формі та в будь-який спосіб з метою прямого або опосередкованого одержання прибутку.

Рекламні засоби – засоби, що використовуються для доведення реклами до її споживача в будь-якій формі та в будь-який спосіб.

Рентабельність – узагальнюючий показник економічної ефективності виробництва, що характеризує співвідношення між результатами виробничо-господарської діяльності та витратами на виробництво продукції.

Рентабельність виробництва – показник, що характеризує ефективність використання виробничих фондів і визначається як відношення балансового прибутку до середньорічної вартості основних виробничих фондів і нормованих оборотних коштів.

Рентабельність капіталу (майна) – показник, що характеризує ефективність використання капіталу (майна) і обчислюється як відношення балансового прибутку до вартості капіталу (майна) підприємства.

Рентабельність продукції – показник ефективності виробництва. Його визначають зіставленням прибутку з витратами і ресурсами на виробництво продукції.

Рентні відносини – відносини між суб'єктами з приводу створення, розподілу і привласнення надлишкового над середнім прибутку.

Ринкова економіка – економіка, яка характеризується приватною формою власності на економічні ресурси й використанням ринкового механізму для регулювання економіки.

Ринкова інфраструктура – сукупність (в ідеальному випадку – комплекс) установ, організацій та інших суб'єктів обігу, що забезпечують необхідні умови для нормального функціонування ринкової економіки у певній країні чи регіоні. Ринкова інфраструктура поділяється залежно від видів ринку на інфраструктуру ринку капіталу, ринку засобів виробництва, ринку праці. Елементами ринку капіталу є фондова біржа, страхові компанії, аудиторські організації, брокерські контори (компанії), комерційні банки, державний страховий нагляд, державна інспекція з контролю за цінними паперами, фонд державного майна, інвестиційні фонди, фонд загальнодержавних науково-технічних програм, стабілізаційні фонди, інноваційні фонди. Ринок засобів виробництва визначається такими елементами ринкової інфраструктури: товарною біржею, торговими будинками, торговельно-посередницькими фірмами, комерційними центрами і компаніями, лізинговими компаніями, аукціонами, ярмарками, державними резервними та страховими фондами, державною інспекцією з контролю за цінами та стандартами, контрактною системою, антимонопольними комітетами. Інфраструктуру ринку праці складають біржа праці, центри підготовки, підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів, фонд зайнятості, комерційні центри бізнесу, державний фонд сприяння підприємству, пенсійний фонд, фонд милосердя тощо.

Ринкова ціна – ціна, за якою можна придбати основні засоби або нематеріальні активи на поточну дату.

Ринкові відносини – система економічних, правових та соціально-психологічних відносин між виробником (продавцем) та споживачем, що діють в умовах великої кількості форм власності та конкуренції.

Ринковий механізм – механізм взаємозв'язку та взаємодії основних елементів ринку: попиту, пропонування конкуренції та ціни.

Ринок – цілісна система економічних відносин і зв'язків між покупцями і продавцями, сфера товарно-грошового обміну, що виникає в процесі купівлі-продажу товарів.

Ринок вільний – ринок з великою кількістю виробників однорідної продукції, необмеженою інформацією стосовно продуцентів, споживачів, посередників, якості продукції. Ціни тут встановлюються під впливом попиту і пропонування.

Ринок монополізований – ринок, на якому діє незначна кількість виробників певного товару, застосовується його диференціація, існує дефіцит необхідної інформації, ускладнений доступ до ресурсів.

Ринок регульований – ринок, який контролюється і регулюється державою за допомогою спеціальних заходів.

Роздрібні ціни – ціни, за якими продукція реалізується населенню.

Ризики виробничі – ризик експортера щодо відзиву або значної (кардинальної зміни) модифікації замовлення з боку імпортера; ризик імпортера щодо небажання чи технічної неспроможності виконання контракту експортером.

Ризики економічні – ризики, що виникають у тих випадках, коли втручання урядових органів або дії самого уряду перешкоджають (ускладнюють) своєчасне погашення заборгованості чи зобов'язання.

Ризики комерційні – ризики пов'язані з можливістю невиконання боржником прийнятих ним на себе зобов'язань.

Самоокупність – принцип господарювання, що передбачає повне покриття витрат доходами, одержаними від реалізації випущеної продукції або наданих послуг.

Селянське (фермерське) господарство – відособлений виробник, який здійснює підприємницьку діяльність на власній або на власній і орендованій ділянці землі, має у власності інші необхідні засоби виробництва, самостійно визначає виробничу програму, реалізує продукцію на основі договірних цін.

Сертифікат – документ, що засвідчує високий рівень якості продукції та її відповідність вимогам міжнародних стандартів.

Сертифікація продукції – діяльність, що пов'язана з підтвердженням відповідності якості продукції встановленим вимогам. Мета сертифікації – запобігання реалізації продукції, небезпечної для здоров'я і життя громадян та навколишнього природного середовища. Сертифікація продукції є водночас процедурою отримання сертифіката.

Собівартість продукції – сукупність витрат, виражених у грошовій формі, що йдуть на виробництво й реалізацію продукції.

Соціальна інфраструктура – нематеріальне виробництво, де створюються нематеріальні форми багатства.

Спеціалізація – переважний розвиток однієї або декількох галузей виробництва.

Споживна вартість – це здатність товару задовольняти певні потреби споживачів; корисність товару.

Стандарт – основний нормативно-технічний документ, в якому показники якості продукції встановлюються виходячи із новітніх досягнень науки, техніки і попиту споживачів.

Стандартизація – комплекс норм, правил і вимог до якості продукції.

Статут підприємства – зібрання обов’язкових правил, що регулюють взаємовідносини підприємства з іншими суб’єктами господарювання, а також індивідуальну діяльність.

Статутний капітал – сукупність матеріальних ресурсів та коштів, що надаються засновником у постійне розпорядження підприємства; початковий розмір статутного фонду фіксується в статуті підприємства і використовується як основне джерело власних коштів для формування основних і оборотних фондів.

Стратегічна реструктуризація – реструктуризація, яка здійснюється в довгостроковому періоді, базується на результатах оперативної реструктуризації і передбачає залучення як внутрішніх, так і зовнішніх джерел фінансування в межах адаптаційної та випереджаючої реструктуризації.

Стратегічне планування – особливий вид планової роботи, яка полягає в розробці рішень у формі прогнозів, проектів, програм і планів на тривалий період.

Стратегічний план – сукупність взаємо узгоджених заходів і дій, що відображають довгострокові цілі та основні напрями діяльності з обґрунтуванням ресурсного забезпечення.

Стратегія підприємства – визначення довгострокового курсу розвитку підприємства, затвердження цього курсу та розподіл ресурсів для його реалізації.

Структура заробітної плати – основна і додаткова частини та види винагороди, що входять до кожної з них.

Суб’єкти господарської діяльності – підприємства, установи, організації (їх філії, представництва, відділення), незалежно від форми власності, іноземні юридичні особи (їх філії, представництва, відділення), фізичні особи – суб’єкти підприємницької діяльності, що здійснюють господарську діяльність на території України.

Суб’єкти підприємницької діяльності – вітчизняні та іноземні юридичні особи всіх форм власності, а також фізичні особи - підприємці без створення юридичної особи, що здійснюють діяльність в Україні по виробництву продукції, наданню послуг та заняттю торгівлею.

Тактичне планування – процес розробки поточних (тактичних) планів підприємства, які складаються, як правило, на рік і регулюють діяльність підприємства з виробництва продукції, її збуту, матеріально-технічному забезпеченню та ін.

Товар – зовнішній предмет, продукт праці й природи, річ, що задовольняє завдяки своїм властивостям певні потреби людини й призначається для обміну шляхом купівлі-продажу на ринку.

Товариство – добровільне юридичне об'єднання двох або більше людей із метою здійснення бізнесу.

Товариство господарське – підприємство, організація, установа, створена за угодою юридичними особами, шляхом об'єднання їхнього майна та підприємницької діяльності з метою одержання прибутку.

Товарна продукція – продукція підприємства, яка виготовлена за певний період і призначена для реалізації за межі підприємства.

Товарне виробництво – виробництво, в якому продукти праці призначаються не для власного споживання, а для обміну через ринок шляхом купівлі-продажу.

Товарний знак – оригінальне позначення, за допомогою якого товари і послуги одного виробника відрізняються від товарів і послуг інших виробників; головне завдання товарного знаку полягає в ідентифікації товару та його виробника на ринку; має правовий захист.

Товарний ринок – сфера товарного обміну, де виникають і реалізуються відносини, пов'язані з процесом купівлі-продажу, і має місце конкретна господарська діяльність з просування товарів і послуг від їхніх виробників до споживачів.

Тривалість обороту оборотних коштів – час, протягом якого оборотні кошти підприємства здійснюють один оборот; вимірюється в днях.

Трудові ресурси сільського господарства – працездатне населення, зайняте в сільськогосподарському виробництві, зокрема особи, зайняті в громадському виробництві та зайняті в особистому підсобному господарстві.

Трудомісткість продукції – показник, обернений до показника виробітку; характеризується величиною затрат праці (часу) на виготовлення одиниці продукції.

Узагальнюючі показники якості продукції – показники, що характеризують загальний рівень якості продукції підприємства; серед них виділяють коефіцієнт сортності продукції, частку сертифікованої продукції, коефіцієнт оновлення асортименту тощо.

Управління витратами – цілеспрямований вплив на формування витрат, контроль за їх рівнем та економічне стимулювання їх зниження.

Управління конкурентоспроможністю продукції – встановлення оптимального співвідношення між чинниками забезпечення конкурентоспроможності продукції (якістю, ціною, системою збуту та ін.).

Управління підприємством – цілеспрямоване керівництво усіма підрозділами і ланками підприємства для організації і координації їхньої діяльності в процесі постачання, виробництва і реалізації продукції.

Управління якістю продукції – дії, спрямовані на встановлення, забезпечення і підтримку необхідного рівня якості продукції в процесі її проектування, виробництва та експлуатації.

Фермер – власник сільськогосподарського підприємства, фірми.

Фермерське господарство – форма вільного підприємництва, приватного господарства у вигляді самостійного господарюючого суб'єкта з правом юридичної особи. Таке господарство представлено окремим громадянином, його сім'єю або групою об'єднаних осіб, які виробляють, переробляють та продають сільськогосподарську продукцію. Фермерське господарство використовує землі, що перебувають у власності фермерів, в довічному спадку або взяті в оренду. Головою селянського господарства, який представляє його інтереси, є один із дієздатних його членів. Господарювання ведеться на принципах економічної вигоди.

Фізична особа – громадянин, людина, яка бере участь в економічній діяльності, виступає як повноправний суб'єкт цієї діяльності. Фізична особа має право здійснювати певні господарські операції, регулювати економічні відносини з іншими особами та організаціями. Фізична особа діє від власного імені, не має потреби у створенні та реєстрації фірми, підприємства, що потрібно юридичним особам.

Фіктивне підприємництво – створення або придбання суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) без наміру здійснювати статутну діяльність, якщо це завдало матеріальної шкоди державі, банку, кредитній установі, іншим юридичним особам або громадянам.

Фінансовий план – план формування та розподілу фінансових ресурсів підприємства.

Фінансові ресурси підприємства – грошові кошти, які є в розпорядженні підприємства та призначені для здійснення поточних витрат і витрат щодо розширеного відтворення.

Фірма – назва юридичної особи, яка є господарською організацією і має фінансову базу. Здійснює економічну, господарську, фінансову діяльність.

Фонд нагромадження – частина чистого прибутку підприємства, яка використовується для створення резервного фонду, фонду розвитку виробництва, забезпечення інвестиційних потреб.

Фонд споживання – частина чистого прибутку підприємства, яка використовується для виплат власникам підприємствам, акціонерам, матеріального заохочення персоналу, вирішення соціальних проблем.

Фонди обігу – частина оборотних коштів підприємства, які не беруть безпосередньої участі в процесі виробництва, а лише обслуговують його, будучи водночас результатом цього виробництва. До фондів обігу включають готову продукцію, грошові кошти, розрахунки з дебіторами.

Фонди підприємства – матеріальні та грошові ресурси, потрібні для розвитку виробництва, створення продукції, виконання робіт чи надання послуг.

Фондовіддача – показник ефективності використання основних фондів, який визначається відношенням обсягу виготовленої продукції до середньорічної вартості основних фондів підприємства.

Фондомісткість – показник, обернений до показника фондовіддачі; показує, яка величина середньорічної вартості основних фондів підприємства припадає на одну гривню виготовленої продукції.

Фондоозброєність праці – показник, що характеризує рівень технічної оснащеності праці, величину основних виробничих фондів, які використовує один працівник; визначається відношенням середньорічної вартості основних фондів до середньорічної чисельності працівників.

Фінанси підприємств – сукупність обмінно-розподільних відносин, що виникають на підприємстві в процесі формування, розміщення і використання фінансових ресурсів, здійснення витрат, отримання і розподілу доходів.

Фінансова криза – глибокий розлад фінансової системи держави, зумовлений економічними і політичними явищами. Її ознаки: зростання витрат при скороченні доходів через зниження накопичень у галузях народного господарства (падіння темпів виробництва ВВП); зростання дефіциту державного бюджету; неефективність податкової, бюджетної та кредитної систем; зростання державного боргу тощо.

Фінансова стратегія – довгостроковий курс фінансової політики, що розрахований на перспективу і передбачає вирішення великомасштабних завдань, визначених економічною і соціальною стратегією.

Фінансова тактика – вирішення завдань конкретного етапу розвитку суспільства своєчасного перегрупування фінансових ресурсів і змінення способів організації фінансових відносин.

Фінансове забезпечення – підсистема і метод фінансово-кредитного механізму. Реалізується на основі встановленої системи фінансування: самофінансування, кредитування, бюджетне фінансування, фінансовий ринок. За допомогою цих форм відбувається формування фінансових ресурсів. Надзвичайно важливо, у який спосіб здійснюється формування фінансових ресурсів, якими каналами і в яких формах вони рухаються, на яких умовах виділяються.

Фінансове регулювання – підсистема і метод фінансово-кредитного механізму, за допомогою якого на правовому регламентуванні розподільних відносин у суспільстві й на окремих підприємствах відбувається розподіл і перерозподіл вартості ВВП. Існують два методи розподільних відносин – сальдовий і нормативний.

Фінансовий консалтинг – сукупність консультаційних послуг, що передують фінансовим операціям чи надаються у процесі їх здійснення. Ф. к. є сегментом ринку фінансових послуг.

Фінансовий контроль – сукупність видів, форм і методів перевірки законності й доцільності здійснення фінансових операцій та реалізації на цій основі завдань фінансової політики. Форми Ф. к.: попередній, поточний, наступний. Види

Ф. к.: зовнішній, внутрішній, державний, відомчий, незалежний, суспільний.
 Методи Ф. к.: ревізії, перевірки, обстеження.

Фінансовий менеджмент – процес управління формуванням і використанням фінансових ресурсів на рівні держави, підприємницьких структур, інших господарських об'єднань і громадян, якщо вони здійснюють фінансові операції. Ф. м. це сукупність форм, методів і засобів, за допомогою яких здійснюється управління фінансовими ресурсами.

Фінансовий механізм – сукупність фінансових методів і форм, інструментів та важелів впливу на соціально-економічний розвиток суспільства. Його складовими є: фінансове планування і прогнозування; фінансові показники, нормативи, ліміти і резерви; система управління фінансами; фінансовий контроль і аудит та фінансове право.

Фінансовий ринок – ринок грошей, кредитних ресурсів, цінних паперів, фінансових послуг.

Фінансові показники – абсолютні величини, які характеризують створення і використання фінансових ресурсів в економіці держави, її фінансовий стан, результати господарської діяльності підприємницьких структур, розподіл і перерозподіл валового національного продукту, рівень доходів населення. Сукупність фінансових показників становить систему.

Фінансові ресурси – фонди грошових коштів, які формуються суб'єктами господарювання, державою та населенням і використовуються для розширеного виробництва, матеріального стимулювання працівників, задоволення соціальних та інших потреб суспільства.

Функції фінансів – прояв суті даної категорії в дії, специфічні способи вираження притаманних фінансам властивостей. Показують, у який спосіб реалізується суспільне призначення фінансів як економічної категорії.

Ціна – грошовий вираз вартості товару; кількість грошей, що сплачується або одержується за одиницю товару або послуги.

Ціна землі (капіталізована рента) – сума грошей, яка, будучи покладена в банк, дозволить її власнику отримати дохід у формі відсотка, що дорівнює земельній ренті.

Ціна попиту – гранично максимальна ціна, за якою покупці ще згодні брати товар.

Ціна пропозиції – гранично мінімальна ціна, за якою продавці ще готові пропонувати товар.

Ціна рівноваги – ціна, за якою попит дорівнює пропозиції.

Ціноутворення – процес обґрунтування, затвердження та перегляду цін і тарифів, визначення їх рівня, співвідношення та структури.

Ціна балансова — визначається на підставі фінансової звітності підприємства як вартість майна акціонерного товариства, утвореного за рахунок власних джерел, поділена на кількість випущених акцій.

Ціна біржова — визначається на біржі в процесі торгів.

Ціна дисконтована (поточна) — визначається з урахуванням дисконтних множників і норм інвестування.

Ціна емісійна — ціна продажу цінних паперів при їх первинному розміщенні.

Ціна курсова (ринкова) — відображає співвідношення попиту і пропозиції на фінансові активи.

Ціна облікова — ціна, за якою цінні папери обліковуються на балансі підприємства в даний момент.

Ціна страйкова (ціна виконання) — ціна, що зафіксована в опціонному контракті, за якою буде продано актив.

Цінні папери — документи встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчують грошові або інші майнові права, визначають взаємовідносини особи, яка їх розмістила (видала), і власника, та передбачають виконання зобов'язань згідно з умовами їх розміщення, а також можливість передачі прав, що впливають із цих документів, іншим особам.

Чистий прибуток — прибуток, що надходить у розпорядження підприємства після сплати податку на прибуток та інших обов'язкових платежів; використовується для формування фондів нагромадження та споживання підприємства.

Чистий дохід — виручка від реалізації продукції.

Юридична особа — суб'єкт цивільного прав, що відповідає певним вимогам чинного законодавства; до ознак юридичної особи належать: самостійний баланс, розрахунковий та інші рахунки в банку, власна система обліку та звітності, найменування, печатка з власною назвою, місцезнаходження та поштова адреса, товарний знак.

Якість продукції — сукупність властивостей продукції, які визначають ступінь її придатності для використання.